

PKP

VVD
1997
9

Politiek Kernpunten Programma

1998-2002

*c
o
n
c
e
p
t*

DOCUMENTATIECENTRUM
NEDERLANDSE POLITIEKE
PARTIJEN

INHOUD

1.	INLEIDING	6
2.	BINNENLANDSE ZAKEN	
	2.1 Openbaar Bestuur	7
	2.1.1 Het Koningshuis	7
	2.1.2 Het Referendum	7
	2.1.3 Het Kiesstelsel	8
	2.1.4 Decentralisatie	9
	2.1.5 Partijen en bestuurders	9
	2.2 Minderheden	10
	2.3 Kunstbeleid	11
	2.4 Mediabeleid	11
3.	JUSTITIE	
	3.1 Individualisering en Deregulering	13
	3.2 Normen en waarden	14
	3.3 Criminaliteit	14
	3.3.1 Opsporingsbevoegdheden	14
	3.3.2 Kroongetuigen	15
	3.3.3 Strafmaat	15
	3.3.4 Jeugdcriminaliteit	16
	3.4 Migratie	17
	3.5 Medische ethiek	17
4.	ONDERWIJS	
	3.1 Inrichting leerplichtonderwijs	19
	3.2 Bijzonder onderwijs	20
	3.3 Hoger onderwijs	20
	3.4 Studiefinanciering	21
5.	SOCIAAL-ECONOMISCH BELEID	
	4.1 Mondiale concurrentiepositie Nederland	23
	4.2 Werkgelegenheidsbeleid	24
	4.3 Verzorgingsstaat	24
	4.3.1 Sociale zekerheid	24
	4.3.2 Gezondheidszorg	25
	4.4 Privatiseringen	26
	4.5 Belastingstelsel	27
6.	MILIEU, VERKEER EN VERVOER	
	5.1 Milieubeleid	28
	5.2 Ruimtelijke ordening	29
	5.3 Mobiliteit	29
	5.4 Grote infrastructurele projecten	30
	5.5 Landbouwbeleid	30
7.	BUITENLANDSE ZAKEN	
	6.1 Doelstellingen van het buitenlands beleid	32
	6.2 Internationale vrede en veiligheid	32
	6.3 Wereldhandel	33
	6.4 Economische en diplomatieke sancties	34
	6.5 Ontwikkelingssamenwerking	35
	6.6 Europese integratie	36

1. INLEIDING

Het liberalisme maakt een glorieuze episode in haar ontwikkeling door. Haar ideologische tegenhangers zijn gemarginaliseerd of hebben forse concessies in liberale richting gedaan. Het besef dat de maatschappij te zeer is veranderd om zich nog door blauwdrukken en moraliserende politici te laten leiden is eindelijk in bredere kring doorgedrongen. Het liberale streven naar een geïndividualiseerde maatschappij en een overheid die zich uitsluitend op een beperkt aantal kerntaken richt, past dan ook uitstekend bij de nieuwe maatschappelijke realiteit. Want hoewel ook het liberalisme op enkele normatieve overwegingen gebaseerd is, laat zij van alle politieke stromingen de meeste ruimte voor andersdenkenden. In een liberale maatschappij kunnen immers mensen van alle religieuze gezindten leven in overeenstemming met hun eigen opvattingen over wat goed en slecht is. De wetten schrijven geen bepaalde levenswijze voor, maar laten de mensen in de inrichting van hun leven volledig vrij. Slechts het schadebeginsel stelt beperkingen aan het gedrag van mensen. Ook onderlinge solidariteit is een liberale maatschappij niet vreemd, en neemt daarin zelfs een zeer belangrijke plaats in. Het is echter geen opgelegde solidariteit, maar één die komt uit de mensen zelf omdat zij zich persoonlijk verantwoordelijk voelen voor hun medemens.

Ondanks de successen kunnen liberalen nog niet op hun lauweren rusten; er valt nog veel ten goede te veranderen. Het paarse kabinet heeft in de afgelopen drie jaren weliswaar veel thema's op de agenda gezet, maar de politieke werkelijkheid blijkt daarbij soms weerbarstiger dan verwacht. De behoefte om vanuit een bepaalde maatschappelijke of levensbeschouwelijke visie het leven van andere mensen te sturen is een aandrang die iedereen soms voelt, zelfs liberalen. Hiertegen moet krachtig verzet worden geboden. Iedereen moet zelf zijn keuzes maken. Maar ieder moet ook zelf voor die keuzes verantwoordelijkheid dragen; te lang hebben overheden het nemen van verantwoordelijkheid door burgers ontmoedigd, met als gevolg dat de consequenties van individuele keuzes maar al te vaak op het collectief werden afgewenteld.

Het teruggeven van verantwoordelijkheden aan de individuele burger vereist wel dat hij in staat is om die verantwoordelijkheid te dragen. Dit stelt hoge eisen aan onder andere de opvoeding en opleiding van kinderen. Het is een kerntaak van de overheid om middels het leerplichtsonderwijs te zorgen dat zij tot verantwoordelijke keuzes in staat zijn. Maar ook voor volwassenen moet de overheid de voorwaarden creëren waaronder vrij en tegelijkertijd verantwoordelijk leven mogelijk is.

Op het breukvlak met een nieuw millennium dienen zich nieuwe uitdagingen aan waarop liberalen een antwoord moeten geven. Zo stellen nieuwe ontwikkelingen op technologisch gebied de maatschappij voor steeds nieuwe vraagstukken; nieuwe mogelijkheden in de medische sector zijn hiervan aansprekende voorbeelden. Maar ook de toenemende globalisering stelt de politiek met zekere regelmaat voor problemen. Problemen die het hoofd moeten worden geboden in de komende decennia. Liberalen staan klaar voor de uitdaging, met als streven een samenleving die vrijheid en verantwoordelijkheid hoog in het vaandel heeft staan.

2. BINNENLANDSE ZAKEN

Democratie is het centrale begrip bij de inrichting van het binnenlands bestuur. Volledige controle door de bevolking van de overheid is noodzakelijk om te voorkomen dat die overheid zich taken toeëigent die niet de hare zouden moeten zijn en zodoende onnodig burgerlijke vrijheden inperkt. Maatregelen die bijdragen aan de werking van de democratie moeten worden ondersteund. Invoering van het referendum, vergroting van het gewicht van voorkeurstemmen en het ontnemen van iedere politieke bevoegdheid van de Koning zijn daarvan belangrijke voorbeelden.

De taken van het binnenlands bestuur zouden gekenmerkt moeten worden door een faciliterende houding ten opzichte van de zelfregulerende processen in de maatschappij. De overheid schept mogelijkheden, maar burgers moeten zelf initiatieven nemen om die mogelijkheden te benutten. Deze faciliterende en niet sturende houding van de overheid keert onder andere terug in het standpunt over de positie van minderheden, het kunstbeleid en het mediabeleid.

2.1 Openbaar Bestuur

2.1.1 Het Koningshuis

- 001 Een goed functionerend democratisch stelsel is voor de maatschappij van eminent belang. Het biedt burgers de mogelijkheid om controle te houden over het handelen van de overheid. Die controlemogelijkheden omvatten onder andere de mogelijkheid voor de bevolking om - als zij dat nodig acht - de zittende politieke machthebbers te vervangen door andere.
- 002 De monarchie, gekenmerkt door haar erfelijke karakter, verhoudt zich slecht tot deze democratische basisvoorwaarde. Zeker als de Koning voor of achter de schermen over aanzienlijke politieke invloed blijkt te beschikken, kunnen vraagtekens gezet worden bij de wenselijkheid van dit ondemocratische instituut.
- 003 De monarchie hoeft echter niet uit Nederland te verdwijnen. Mits ontdaan van iedere politieke macht kan een Koningshuis echter wel degelijk nuttige functies vervullen ten behoeve van de maatschappij. De rol van de Koning als nationaal symbool - zowel met interne als externe werking - is zeer waardevol.
- 004 De depolitisering van het Koningschap dient naar analogie van de Zweedse situatie vorm te krijgen. Dat houdt onder andere in dat de rol die de Koning momenteel speelt in het kabinetsformatieproces moet worden overgenomen door een door de Tweede Kamer benoemde (in)formateur.
- 005 Het Ondertekeningrecht van de Koning van alle door parlement en regering aangenomen wetten dient te worden afgeschaft. Hoewel zich in Nederland de afgelopen tijd geen zichtbare problemen rondom dit recht hebben voorgedaan, dient iedere mogelijkheid dat de Koning de politieke besluitvorming frustreert afgesloten te worden.
- 006 Ook alle andere politieke rechten die de Koning heeft, zoals het recht op informatie en de bevoegdheid ministers te benoemen, dienen te verdwijnen.

2.1.2 Het Referendum

- 007 Het liberale streven naar maximalisering van het zelfbeschikkingsrecht voor individuen omvat mede dat burgers in de besluitvorming over collectieve zaken zoveel mogelijk invloed krijgen. De vierjaarlijkse verkiezing van de Tweede Kamer is wat dat betreft wel een karige rol voor de kiezer, niet alleen qua frequentie maar ook gezien het feit dat bij verkiezingen uit wel zeer omvangrijke totaalpakketten moet worden gekozen. Waarschijnlijk zijn er nauwelijks kiezers die zich op alle punten kunnen vinden in het verkiezingsprogramma van de door hen gekozen partij. Tussentijdse volksraadplegingen zouden het democratisch gehalte van de politiek op dit punt kunnen verhogen.
- 008 Een aantal problemen die met het referendum samenhangen nopen echter tot terughoudendheid. Veel onderwerpen waarover door de politiek besloten wordt vereisen een zeer grote feitenkennis en een ruim inzicht in achtergronden en voorgeschiedenis. Veel burgers die niet direct bij de politieke actualiteit zijn betrokken zullen niet over deze kennis beschikken, waardoor zij niet of nauwelijks in staat zijn om via een referendum tot een goed afgewogen oordeel te komen.
- 009 Daarnaast is het zo dat de meeste onderwerpen in meer of mindere mate samenhangen met andere onderwerpen. Voor een goede besluitvorming is het nodig al deze gerelateerde onderwerpen in hun onderlinge samenhang te bekijken, en juist op dat punt schiet het referendum door zijn aard tekort.
- 010 Het referendum dient dan ook slechts te worden ingevoerd voor een beperkt aantal referendabele onderwerpen. Alleen onderwerpen die geen grote feitenkennis vereisen en die bovendien niet in samenhang met andere onderwerpen hoeven te worden gezien komen voor een volksraadpleging in aanmerking. Hierbij moet voornamelijk worden gedacht aan allerlei ethische vraagstukken.
- 011 Indien de ervaringen met het referendum positief zijn kan tot een geleidelijke uitbreiding van het aantal referendabele onderwerpen worden overgegaan.
- 012 Teneinde misbruik van het instrument te voorkomen kan een referendum slechts plaatsvinden als daartoe een voldoende groot aantal mensen heeft verzocht. De huidige drempel van 600.000 handtekeningen volstaat.
- 013 Invoering van het volksinitiatief of het meerkeuzereferendum is ongewenst. Beide concepten doorbreken te zeer het karakter van de representatieve democratie en het gevoelige parlementaire spel van coalitievorming.

2.1.3 Het Kiesstelsel

- 014 Het Nederlandse kiesstelsel onderscheidt zich internationaal door een zeer grote mate van evenredige vertegenwoordiging. De kiesdrempel van 0,67% is één van de laagste ter wereld, waardoor ook politieke minderheden hun stem in het parlement kunnen laten horen. Dit is van groot belang, omdat de opvattingen van het parlement zo het beste aansluiten bij die onder de bevolking.
- 015 Deze mondiale uitzonderingspositie van Nederland wat betreft evenredige vertegenwoordiging dient te worden behouden. Constitutionele aanpassingen die hieraan afbreuk doen, zoals het opdelen van Nederland in meerdere kiesdistricten of het verhogen van de kiesdrempel, moeten geen doorgang vinden.

- 016 Eén van de gedachten achter een districtenstelsel is echter sympathiek, namelijk de wens om de afstand tussen volksvertegenwoordigers en achterban te verkleinen. Dit kan echter ook worden bereikt door het vergroten van het gewicht van voorkeurstemmen. Deze maatregel zal ertoe leiden dat individuele kamerleden een inspanningsverplichting ondervinden om het beleid van hun fractie aan de kiezers uit te leggen, ook indien dat buiten hun portefeuille valt. Dit zal de anonimiteit van veel kamerleden helpen verkleinen en zal bovendien een natuurlijke rem zetten op de specialisering van kamerleden.
- 017 Een vergaande mate van specialisering is ongewenst, omdat het één van de voordelen van een representatieve democratie, namelijk dat volksvertegenwoordigers meer dan gewone burgers een totaal-overzicht over het maatschappelijk functioneren hebben, gedeeltelijk teniet doet.

2.1.4 Decentralisatie

- 018 Wet- en regelgeving komt op verschillende bestuurlijke niveaus tot stand: gemeentelijk, provinciaal, landelijk en supranationaal (met name Europees). Daarbij is een tendens waarneembaar van een steeds verdergaande mate van centralisatie. Zo is al meer dan dertig procent van de in Nederland geldende wetten een direct gevolg van politieke besluitvorming op Europees niveau, en worden gemeenten steeds meer met medebewindstaken belast. De beleidsvrijheden van de lagere bestuurlijke niveaus worden door deze tendens steeds beperkter.
- 019 Hoewel bij een gecentraliseerde politieke besluitvorming veel voordelen op het vlak van efficiëntie en effectiviteit te behalen zijn, kan een vergaande mate van centralisatie ook aanzienlijke problemen met zich mee brengen. Door centralisatie van politieke besluiten worden de mogelijkheden om rekening te houden met regionale belangen en verschillen op sociaal, cultureel of economisch gebied geringer. Deze regionale verschillen kunnen nu gevolge van meerderheidsbesluitvorming in bepaalde gevallen niet of onvoldoende in het uiteindelijke beleid doorklinken.
- 020 Dit effect is ongewenst en dient geminimaliseerd te worden. Uitgangspunt dient dan ook te zijn dat politieke bevoegdheden aan een zo laag mogelijk bestuurlijk niveau toekomen. Het *subsidiariteitsbeginsel*, in de betekenis dat een bepaalde zaak pas door een hogere bestuurslaag wordt geregeld als lagere bestuurslagen niet afdoende tot uitvoering in staat zijn, geeft dit uitgangspunt goed weer.

2.1.5 Partijen en bestuurders

- 021 Het Nederlandse politieke en bestuurlijke bestel functioneert over het algemeen tamelijk ordelijk en correct. Grote misstanden en schandalen lijken zich vooral in andere landen te voltrekken. Op een aantal punten kan de Nederlandse situatie echter nog verder verbeterd worden, bijvoorbeeld wat betreft het dualisme op gemeentelijk niveau.
- 022 Het is een vreemde zaak dat wethouders mogen meestemmen in de Gemeenteraad; dat is in strijd met de rechtsstatelijke machtenscheiding die het Nederlandse staatsbestel in andere geledingen wel kenmerkt. Deze onvolledige machtenscheiding maakt een goede democratische controle lastig.
- 023 Met het buiten de Gemeenteraad plaatsen van de wethouders kan bovendien nog een ander voordeel worden behaald. Het benoemen van wethouders van buiten de Gemeenteraad wordt dan mogelijk, zoals ook ministers niet per sé kamerlid hoeven te zijn geweest. Door het

creëren van deze mogelijkheid kan de kwaliteit van wethouders toenemen.

- 024 De Kroonbenoeming van de burgemeester draagt bij aan het ontstaan van dualistische verhoudingen binnen de gemeente, en kan dus gehandhaafd blijven. Wel zou het college van burgemeester en wethouders het recht moeten krijgen de Gemeenteraad te ontbinden en (vervroegde) verkiezingen uit te schrijven. Ook dit zou het dualisme in de gemeente vergroten, en bovendien een uitkomst bieden in gevallen waarbij de verhoudingen in de gemeenteraad blijvend zijn verstoord.
- 025 Ten aanzien van politieke partijen springt met name het beleid ten aanzien van extremistische partijen in het oog. Na veelvuldig wangedrag van leden van extreem-rechtse partijen klinkt met regelmaat de roep om een verbod of disciplinaire maatregelen in de vorm van korting op subsidies. Dit is echter een heilloze weg, want het komt vooral neer op symptoombestrijding. De werkelijke onvrede onder de bevolking blijft ook na een verbod voortwoekeren, en zal wellicht zelfs aangewakkerd worden door een verbod.
- 026 Maar ook principieel gezien valt een verbod op een partij niet te verkroppen. De vrijheid van meningsuiting is een groot goed in de democratie. Wie deze vrijheid op een dergelijke wijze inperkt ter behoud van de democratie, doet haar zelf ongewild de das om. Juist het durven bestaan van niet-democratische partijen toont de kracht van de democratie.
- 027 In lijn hiermee zou het niet-democratische volksvertegenwoordigers mogelijk moeten zijn om ook buiten de vergaderzaal hun gedachten ongestraft te verkondigen. Het toespreken van het kiezersvolk is immers een essentieel onderdeel van het werk van een volksvertegenwoordiger. De onschendbaarheid van volksvertegenwoordigers moet derhalve worden verruimd.
- 028 Een laatste onvolkomenheid in het Nederlandse politieke stelsel is dat politieke partijen niet rechtstreeks gesubsidieerd worden. Voor politieke partijen geldt echter dat zij een zeer belangrijke rol in het functioneren van de democratie vervullen. Deze rol komt niet alleen de leden van de diverse partijen ten goede, maar ook mensen die zich niet actief met de politieke besluitvorming bemoeien en zich laten besturen. Overheidssubsidieering van politieke partijen ligt dan ook in de rede.
- 029 Bijkomend voordeel hiervan is dat de afhankelijkheid van het bedrijfsleven en andere particuliere financiers vermindert, waardoor politieke partijen zich onafhankelijker kunnen opstellen.

2.2 Minderheden

- 030 Hoewel er over het algemeen sprake lijkt te zijn van een inlooptrace, blijven veel ethnische minderheden nog ver achter bij hun autochtone medeburgers als het gaat om zaken als participatie in het onderwijs en op de arbeidsmarkt.
- 031 Voor een gedeelte zal dit ongetwijfeld voortkomen uit discriminerend gedrag van bijvoorbeeld werkgevers, maar voor een groot ander gedeelte dient de oorzaak van hun achtergestelde positie bij ethnische minderheden zelf te worden gezocht. Taalachterstanden zijn met name bij de oudere generaties vaak nog onvoldoende weggewerkt, en de begeleiding en stimulansen die veel allochtone ouders hun schoolgaande kinderen geven zijn vaak onvoldoende om hen een beter levensperspectief te kunnen bieden.
- 032 De oplossing voor deze problemen ligt beslist niet in het voeren van enig soort positief

- discriminatie-beleid. Naast het feit dat dergelijk beleid in het verleden is gebleken bij lange na niet de gewenste resultaten te behalen, is het bevoordelen van bepaalde groepen mensen op gronden als etniciteit even onaanvaardbaar als het benadelen van mensen op dergelijke gronden. Een goed beleid moet 'kleurenblind' zijn, zeker als het overheidsbeleid betreft.
- 032 Dat werkgevers er in de praktijk niet altijd ook zo over denken is jammer, maar vooral voor henzelf. Dergelijke werkgevers zullen op de lange termijn door de markt gedwongen worden in te zien dat zij hun concurrentiepositie verzwakken door bij sollicitaties niet te selecteren op kwaliteit, maar op etniciteit. Een overheidsbeleid om dit proces te versnellen leidt al snel tot frustraties bij werkgevers, waardoor het proces eerder langzamer dan sneller bereikt wordt. Ook autochtone werklozen zullen er weinig benefit voor kunnen opbrengen dat hun allochtone lotgenoten eerder aan een baan worden geholpen om af te komen van hun afkomst.
- 034 Een cruciale rol bij het oplossen van de problematiek van etnische minderheden ligt bij het onderwijs. Veel van wat daar geleerd wordt zal echter in onvruchtbare bodem vallen als het niet gepaard gaat met ondersteuning door de ouders. Om deze reden dient ook de vorming van volwassenen door de overheid ter hand te worden genomen. Als bijvoorbeeld uit langdurige werkloosheid blijkt dat een migrant onvoldoende is geïntegreerd in de Nederlandse maatschappij dan dient hij tot het volgen van een inburgeringscursus verplicht te worden. Ook allochtonen die reeds geruime tijd in Nederland verblijven zouden een aan hun situatie aangepaste cursus moeten doorlopen.

2.3 Kunstbeleid

- 035 De waardeoordelen over wat als (goede) kunst wordt beschouwd lopen sterk uiteen. Sommigen hebben een zeer brede belangstelling en grote waardering voor allerlei kunstuitingen, anderen houden zich verre van al wat artistieke waarde heeft. Deze constatering noopt liberalen tot forse terughoudendheid bij het van overheidswege voeren van een kunstbeleid. Een overheidsbeleid zou immers berusten op de veronderstelling dat er een zeker algemeen belang bij de ontwikkeling van kunststukken zou zijn, maar het bestaan van dat algemene belang is door de sterk uiteenlopende meningen zeer twijfelachtig.
- 036 Het verdient in die omstandigheden de voorkeur om vraag en aanbod aan kunst door de werking van de vrije markt aan elkaar te koppelen. Goede waar verkoopt immers zichzelf, en een beleid van subsidies en premies leidt slechts tot een verstoring van dit marktproces met als uiteindelijk gevolg de productie van kunstwerken waar nauwelijks belangstelling voor bestaat. Het subsidiëren van kunstinstellingen en kunstenaars dient dan ook geen zaak meer te zijn van de overheid maar van particuliere instellingen en kunstliefhebbers.
- 037 Op deze regel dient slechts een uitzondering te worden gemaakt met betrekking tot monumentenzorg. Monumentale bouwwerken maken deel uit van de openbare ruimte, waardoor conservering ervan een zaak van algemeen belang is.

2.4 Mediale beleid

- 038 De opkomst van de commerciële televisie heeft bewezen dat ook op de televisiemarkt particuliere ondernemingen uitstekend de weg weten te vinden. Toch is hiermee niet het sein voor een volledige terugtocht van de overheid gegeven. Er reesteren haar twee belangrijke taken die door hun aard nooit door particuliere exploitanten verricht zullen kunnen worden.
- 039 Ten eerste is dat het garanderen van een onafhankelijke nieuwsvoorziening door middel van

de verzorging van nieuws- en actualiteitenprogramma's op radio en televisie. Dit is de enige soort programma's waarvan gesteld kan worden dat zij een algemeen belang dienen, dus ook het belang van degenen die er niet naar kijken of luisteren. Dit rechtvaardigt de instelling van een aparte publieke nieuws- en actualiteitenzender op radio en TV die uit de algemiene middelen gefinancierd wordt.

- 040 De tweede belangrijke taak van de overheid betreft het garanderen van de vrijheid van meningsuiting. Hieraan dient op de eerste plaats invulling te worden gegeven door de kabel en de ether 'zo vrij als papier' te maken.
- 041 Technologische ontwikkelingen zullen de ruimte op de kabel en in de ether aanzienlijk vergroten. Zolang er nog van schaarste sprake is dienen de beschikbare frequenties voor periodes van vijf jaren te worden verkocht aan de hoogsteieder. Het bedrag dat een geïnteresseerde zender bereid is te betalen voor een frequentie vormt immers een zo nauwkeurig mogelijke weergave van de aanhang die de betreffende zender in de maatschappij heeft.
- 042 Het beginnen van een eigen radio- of televisiezender vormt echter een tamelijk hoge drempel om van de vrijheid van meningsuiting gebruik te maken. Om deze drempel te verlagen en ook kleine organisaties en individuele burgers in de gelegenheid te stellen hun mening via de audiovisuele media aan een groter publiek bekend te maken, dient een zogenaamd Forum-TV ingevoerd te worden. Forum-TV bestaat uit één of meer door de overheid beheerde zenders waarop tegen kostprijs zendtijd te koop wordt aangeboden. Deze zendtijd kan door iedere geïnteresseerde worden gekocht voor het uitzenden van zijn programma's, mits deze geen commercieel oogmerk hebben.

3. JUSTITIE

Nog altijd bestaan er wetten en regels in Nederland met een hoog moraliserend karakter. Dit past niet in de door liberalen gewenste geïndividualiseerde samenleving; mensen moeten volop de ruimte krijgen om hun leven in te richten volgens hun eigen, persoonlijke, opvattingen over wat goed en slecht is. Inzake ethische vraagstukken is afzijdigheid van de overheid bij uitstek gewenst. Het gaat niet aan om bepaalde opvattingen over ethiek algemene geldigheid te verlenen door ze in wetten vast te leggen. Wetten en regels zijn slechts daar gewenst waar mensen schade (dreigen te) ondervinden van gedrag van anderen. De vrijheid van de één strekt zich uit tot de gelijke vrijheid van de ander. De toelating van migranten die niet in hun eigen levensonderhoud kunnen voorzien bezorgt de maatschappij een financiële last, en moet dan ook door wetgeving beperkt worden. Voor migranten die wel in hun eigen levensonderhoud kunnen voorzien geldt dit niet; zij moeten dan ook tot Nederland worden toegelaten.

Het overtreden van wetten dient met kracht tegengegaan te worden door een efficiënt functionerend justitie-apparaat. De bevoegdheden van politie en justitie dienen echter zorgvuldig afgebakend te worden, om te voorkomen dat zij burgers onnodig in hun vrijheden aantasten. Verruiming van de ID-plicht is wat de JOVD betreft een aanvaardbare optie.

3.1 Individualisering en deregulering

- 043 De individualisering die in de jaren zestig is begonnen heeft de maatschappij in tenminste tweeërlei opzicht veranderd. In de eerste plaats heeft de ontzuiling zich voltrokken: de samenleving is veel pluriformer geworden en biedt het individu veel meer keuzemogelijkheden. In de tweede plaats zijn vormen van patriarchaal gezag sterk afgekalft en zijn de mensen mondiger geworden; ze weten zelf best wat goed voor hen is, anderen hoeven handelingen voor te schrijven.
- 044 De wet- en regelgeving is op sommige punten echter bij deze ontwikkelingen achter gebleven en vertoont nog steeds paternalistische trekjes. De regeling van het burgerlijk huwelijk is daarvan een zeer duidelijk voorbeeld. Terwijl steeds meer mensen een andere leefvorm dan het traditionele gezin prefereren en ook homosexualiteit een volledig geaccepteerd maatschappelijk verschijnsel is geworden, is het burgerlijk huwelijk nog steeds aan heteroseksuelen voorbehouden. Daarmee wordt geen recht gedaan aan de verscheidenheid in leefvormen, en wordt bovendien een impliciet waardeoordeel uitgesproken.
- 045 Een ander voorbeeld van achterhaalde wetgeving is het kostwinnersbeginsel dat in de fiscale sfeer en bij de sociale voorzieningen nog altijd voorkomt. Ook dit beginsel bevoordeelt traditionele gezinsvormen.
- 046 Een derde voorbeeld zijn de winkelsluitingswet en de zondagsrust. Deze exponenten van de Christelijke moraal passen niet meer in een multiculturele samenleving. De vrije markt kan het beste uitwijzen wanneer mensen willen rusten en wanneer zij willen winkelen.
- 047 Een laatste punt van paternalistisch overheidsingrijpen dat vermelding verdient betreft risicovol gedrag door burgers. Op velerlei manieren probeert de overheid burgers tegen zichzelf te beschermen, bijvoorbeeld door hoge heffingen en accijnzen en door allerlei gebods- en verbodsbepalingen.
- 048 Hiervoor bestaat geen noodzaak mits burgers zelf verantwoordelijk worden gesteld voor

eventuele schade die uit hun risicovol gedrag voortvloeien en zij adequate informatie over de risico's hebben. Bij die informatievoorziening kan de overheid een rol spelen.

- 049 Ook als bepaald gedrag risico's of kosten voor anderen met zich meebrengt kan overheidsbemoeienis, bijvoorbeeld in de vorm van het heffen van accijnzen, gewenst zijn. Uitgangspunt moet echter zijn om de burger zoveel mogelijk vrij te laten in de inrichting van zijn leven.

3.2 Normen en waarden

- 050 Zoveel mensen, zoveel meningen. Over de vraag wat goed en wat fout is valt nauwelijks overeenstemming te bereiken. Dat geldt in nauwelijks mindere mate als het gaat over de normen en waarden die de samenleving nodig heeft om soepel te kunnen functioneren. Maakt bijvoorbeeld de huwelijksmoraal daarvan deel uit? Horen zuinigheid en ijver daarbij? Vragen waarop liberalen niet snel geneigd zullen zijn algemeen geldende antwoorden te geven, juist omdat er zo verschillend over het belang van deze - en andere - normen gedacht wordt.
- 051 Het uitgangspunt voor de overheid zou dan ook moeten zijn dat zij haar burgers zoveel mogelijk ruimte laat om hun leven te leiden in overeenstemming met hun persoonlijke opvattingen over moraliteit. Hoewel ook deze opstelling op een normatief (liberaal) wereldbeeld is gestoeld, laat hij toch de meeste ruimte aan andersdenkenden.
- 052 Een terughoudende overheid op het gebied van normen en waarden hoeft geenszins te leiden tot normloosheid. Normen die door een (groot) deel van de samenleving van belang worden geacht zullen zich in het onderlinge sociale verkeer immers vanzelf manifesteren. Hier geldt het credo: "Wie goed doet, goed ontmoet". Pogingen om de normen die in een dergelijk zelfregulerend proces ontstaan in wetten vast te leggen, leiden enkel tot verstarring en tot een aantasting van de vrijheid van andersdenkende minderheden. De wetgeving inzake het homohuwelijk is hier een duidelijk voorbeeld van.
- 053 Vanzelfsprekend betekent een normen-neutrale opstelling van de overheid niet dat zij op geen enkele wijze het gedrag van haar burgers zou mogen beperken. Het stellen van verboden en geboden is ook uit liberaal oogpunt wel degelijk toegestaan, mits deze tot doel hebben de vrijheid van burgers te vergroten of garanderen. Wetgeving die bijvoorbeeld diefstal verbiedt en het betalen van belasting verplicht stelt valt in deze categorie, en dergelijk regels zijn dan ook acceptabel. Wetten en regels die met andere oogmerken in het leven van burgers ingrijpen dienen te worden vermeden.

3.3 Criminaliteit

3.3.1 Opsporingsbevoegdheden

- 054 De internationalisering van de misdaad en de voortschrijdende technologische ontwikkelingen hebben tot gevolg gehad dat het steeds lastiger is geworden om criminelen effectief te vervolgen. De verleiding om politie en justitie steeds meer bevoegdheden te geven, zodat zij niet achterblijven bij de ontwikkelingen in het criminele circuit, is groot.
- 055 Toch dient hier zeer terughoudend mee omgesprongen te worden. Bescherming van de rechten van verdachten is van groot belang. Zij zijn immers (nog) niet van een strafbaar feit veroordeeld, en aangezien een ieder onschuldig is totdat het tegendeel is bewezen dienen zij in

- principe dezelfde rechten te hebben als alle andere in vrijheid levende burgers.
- 056 Dit principe los te laten leidt ertoe dat de opsporende instanties grote mogelijkheid tot misbruik van de verdachte-status krijgen. Zij zouden in de verleiding kunnen komen om door mensen op zeer minimale gronden tot verdachte te bestempelen grootschalige aantastingen van de persoonlijke levenssfeer te veroorzaken. Om dit risico van een politiestaat zoveel mogelijk uit te sluiten zouden huiszoekingen, af luisterpraktijken, insluipoperaties en dergelijke dan ook slechts onder zeer strikte voorwaarden moeten worden toegestaan.
- 057 Ten aanzien van de identificatieplicht kan een minder stringent beleid worden gevoerd. Naam, woonplaats en geboortedatum vormen geen privacygevoelige informatie. Een ID-plicht die op niet meer dan deze gegevens is gebaseerd vormt derhalve geen onduidbare inbreuk op de persoonlijke levenssfeer.
- 058 De huidige regeling, die onder andere voorziet in controles op de werkplek, bij voetbalwedstrijden en bij zwartrijden in het openbaar vervoer, dient dan ook verder te worden uitgebreid. Op alle openbare plaatsen zouden steekproefsgewijze persoonscontroles mogelijk moeten worden gemaakt. Dit is bovendien bijna de enige effectieve wijze om de georganiseerde criminaliteit en illegaal verblijf in Nederland actief te kunnen bestrijden.

3.3.2 Kroongetuigen

- 059 Het geven van strafvermindering aan (ex-)criminelen in ruil voor hun medewerking aan de opsporing en veroordeling van collega-misdadigers begint ook in Nederland in zwang te raken. Dit middel slaat echter op gespannen voet met de rechtszekerheid en rechtsgelijkheid. Nog afgezien van de onbetrouwbaarheid van een onder belofte van strafvermindering afgelegd getuigenis, doet het assisteren van het werk van politie en justitie niet af aan de schuldigheid aan eerder gepleegde misdrijven.
- 060 Deze misdrijven niet bestraffen (of met een lichtere straf dan gebruikelijk) is om die reden principieel onaanvaardbaar en tast het rechtsgevoel in de maatschappij aan. Ook 'kroongetuigen' dienen dan ook te allen tijde de gebruikelijke straf voor de aan hen gepleegde misdrijven opgelegd te krijgen.
- 061 Omdat veel zware criminelen zich bijna op geen andere wijze laten vangen dan door middelen van het gebruik van tipgevers en spijtoptanten dient een aantrekkelijke alternatieve regeling voor strafvermindering te worden ingevoerd. Het geven van geldelijke beloningen, verandering van identiteit en andere vormen van persoonlijke bescherming zijn aanvaardbare opties. De 'kroongetuige' vervult in het juridische proces immers niet anders dan de rol van tipgever, en tipgevers moeten kunnen rekenen op een redelijke vergoeding voor hen geleverde diensten.

3.3.3 Strafmaat

- 062 Juridische straffen hebben in de maatschappij een aantal functies, te weten preventie, afschrikking, educatie en genoegdoening aan het rechtsgevoel. De geschiktheid van straffen dient dan ook te worden bepaald aan de hand van de mate waarin deze functies worden vervuld. Ook andere factoren kunnen bij het samenstellen van het straffen-arsenaal een rol spelen zoals de uitvoerbaarheid en de proportionaliteit. Bovenstaande overwegingen staan soms op gespannen voet met elkaar, maar zoekend naar een optimale samenstelling kunnen de

volgende conclusies worden getrokken.

- 063 Celstraffen lenen zich er met name voor om misdadigers 'van de straat te houden'. Vanwege de hoge uitvoeringskosten en het lage rendement verdienen geldboetes echter sterk de voorkeur voor mensen die niet voor een taakstraf in aanmerking komen. Het afschrikwekkende effect van een boete kan door de hoogte van het bedrag te variëren immers in principe gelijk worden gesteld aan dat van een celstraf, terwijl de uitvoering van een geldstraf vele malen eenvoudiger (en goedkoper) is. Deze regel is vanzelfsprekend niet van toepassing op zeer zware delicten als moord of als er een grote kans op herhaling is.
- 064 Als het gepleegde delict (mede) veroorzaakt wordt door opvoedingsproblemen of psychische stoornissen is aan resocialisering of heropvoeding behoefte. In die gevallen verdient een taakstraf de voorkeur boven een celstraf of boete. Bij de toepassing van taakstraffen dient de gepercipieerde zwaarte van de straf echter wel gelijk te zijn aan die van de corresponderende celstraf, omdat anders het afschrikwekkende effect van de straf zou verminderen.
- 065 De doodstraf mag niet in de Nederlandse rechtspraak terugkeren. Hoewel deze straf voldoet aan de eisen van afschrikwekkendheid, uitvoerbaarheid en genoegdoening, maakt het onomkeerbare karakter van deze straf hem onaanvaardbaar zolang de rechtspraak niet foutloos functioneert.
- 066 Het wegens goed gedrag automatisch kwijtschelden van een gedeelte van een celstraf is een merkwaardige praktijk. Niet alleen ondermijnt het automatisme van een dergelijk beleid de afschrikwekkende functie van de straf, ook botst het met het rechtsgevoel van veel burgers. Goed gedrag in de gevangenis doet immers niets af aan de schuldigheid aan het gepleegde delict. De automatische strafkwijtschelding dient dan ook te worden beëindigd.
- 067 Het verlenen van gratie dient slechts zeer terugkerend plaats te vinden. Alleen zieke gedetineerden in hun terminale levensfase dienen hiervoor in aanmerking te komen.

3.3.4 Jeugdcriminaliteit

- 068 Minderjarigen kunnen vaak niet volledig verantwoordelijk worden gesteld voor hun daden, hetgeen een bijzondere positie voor hen in het strafrecht rechtvaardigt. Juist vanwege hun gebrek aan verantwoordelijkheidsgevoel heeft het weinig zin om het afschrikwekkende element van juridische straffen te benadrukken. Dit zou immers veronderstellen dat minderjarigen op basis van een rationele afweging tot hun misdrijf zijn gekomen, hetgeen nu juist in belangrijke mate niet het geval is.
- 069 Beter is het om het educatieve aspect van straffen voorop te stellen, en dit komt het beste tot uitdrukking in taakstraffen. Daarom zouden minderjarige delinquenten bij voorkeur tot een alternatieve straf moeten worden veroordeeld. Vrijheidsstraffen en geldboetes dienen achter de hand te worden gehouden voor weigerachtige jongeren, zodat de bereidheid om mee te werken bij de tenuitvoerlegging van hun straf groot is.
- 070 Voor daders van zeer ernstige misdrijven zou gedwongen plaatsing in een werk- en heropvoedingskamp (tuchtschool) mogelijk moeten zijn. Celstraffen dienen pas in allerlaatste instantie te worden uitgevoerd, omdat in dat geval blijvende problemen in de verdere ontwikkeling van de minderjarige gevreesd moeten worden.

3.4 Migratie

- 071 Het huidige toelatingsbeleid voor vluchtelingen en asielzoekers is gebaseerd op het onderscheid tussen politieke en economische vluchtelingen. Dit is een weinig gelukkige situatie aangezien een economische vluchteling niet minder dringende redenen hoeft te hebben om asiel aan te vragen dan een politieke vluchteling. Een asielbeleid dat iedere economische vluchteling bij voorbaat uitsluit doet aan deze individuele achtergronden geen recht.
- 072 Maar ook om nog een andere reden verdient het huidige beleid kritiek: het huidige beleid houdt op geen enkele wijze rekening met het opnamevermogen van de Nederlandse maatschappij. Laag opgeleide en vanuit economisch oogpunt kansloze nieuwkomers ma- politieke vluchtelingen worden toegelaten, terwijl economische vluchtelingen die wellicht zeer kansrijk zijn in Nederland zonder meer worden uitgezet.
- 073 Er dient dan ook een algehele herziening van het asielbeleid plaats te vinden. Het onderscheid tussen economische en politieke vluchtelingen moet verdwijnen. Iedere migrant die zich aan de Nederlandse grens meldt zou de kans moeten krijgen om op eigen kracht in Nederland middelen van bestaan te vinden.
- 074 Gedurende een proefperiode van zes tot negen maanden kan de migrant cursussen volgen, solliciteren of zelf iets proberen te ondernemen. Indien de migrant voor het einde van de proefperiode zich een bron van inkomsten heeft weten te verwerven krijgt hij een voorlopige verblijfsvergunning, die na drie jaren in een vaste verblijfsvergunning wordt omgezet. Voorwaarde is wel dat de migrant gedurende die jaren zelf in zijn onderhoud heeft kunnen voorzien. Indien dat niet het geval is wordt hij, evenals migranten die de proefperiode niet met een baan hebben kunnen afroepen, uitgezet.
- 075 Politieke vluchtelingen dienen zoveel mogelijk in de eigen regio te worden opgevangen, dat wil zeggen op de landen die direct grenzen aan het land van herkomst. De opvang in deze landen dient mede met financiële steun van de Nederlandse overheid te worden gerealiseerd.
- 076 Alleen als om wat voor reden dan ook opvang in de eigen regio niet mogelijk is kunnen politiek vluchtelingen in Nederland terecht. Deze vluchtelingen komen niet in aanmerking voor een permanente verblijfsvergunning en worden uitgezet zodra de situatie in het land van herkomst genormaliseerd is of opvang in de eigen regio is mogelijk gemaakt. Wel kunnen zij via de reguliere procedure van een proefperiode een permanente verblijfsvergunning proberen te verkrijgen.

3.5 Medische ethiek

- 077 Voor vraagstukken van medische ethiek geldt bij uitstek dat het onmogelijk is om op het collectieve niveau uitspraken met algemene geldigheid te doen over wat aanvaardbaar en wat onaanvaardbaar is. De keuze om wel of niet van een bepaalde medische behandeling gebruik te maken dient dan ook zoveel mogelijk aan de patiënt zelf overgelaten te worden.
- 078 Dit principe van lichamelijke zelfbeschikking mag alleen worden beperkt om te voorkomen dat andere individuen schade ondervinden. Deze restrictie is onder andere van belang inzake abortus: abortus dient mogelijk te zijn tot het moment waarop de ongeboren vrucht tot een zelfstandig leven buiten de baarmoeder in staat is. Vanaf dat moment is sprake van een afzonderlijk individu en mag de vrouw niet meer over het voortbestaan ervan beslissen.

- 079 Tot die tijd is de vrouw volledig vrij in de keuze voor een abortus. De eis van een noodsituatie voor de vrouw dient te verdwijnen. Aangenomen mag worden dat een vrouw niet lichtzinnig tot een abortus zal overgaan, en dat derhalve altijd van een noodsituatie sprake is.
- 080 Genetische modificatie van eicellen is een ander geval waarbij de rechten van een tweede individu in het geding zijn. Indien de modificatie plaatsvindt met het oogmerk om daadwerkelijk een kind geboren te laten worden is dit niet toelaatbaar. Er wordt dan immers getornd aan de eigenschappen van het toekomstige kind, terwijl dit individu daar in het geheel geen zeggenschap over heeft.
- 081 Genetische modificatie mag, voor zover dit mogelijk is, alleen plaatsvinden op verzoek van de persoon zelf. Ook modificatie van eicellen voor wetenschappelijke doeleinden vormt geen probleem zolang niet tot een daadwerkelijke geboorte gekomen wordt.
- 082 In tegenstelling tot abortus en genetische modificatie strekken de gevolgen van euthanasie zich slechts uit tot de persoon die erom heeft verzocht. De keuze voor euthanasie dient daarom volledig vrij te zijn, en mag niet worden beperkt door de eis dat van ondraaglijk en uitzichtsloos lijden sprake is. Een ieder die bij zijn volle verstand en door middel van een wilsverklaring te kennen geeft euthanasie te wensen, dient in deze wens gehoord te worden.
- 083 Het bestaan van een wilsverklaring is een noodzakelijke voorwaarde; indien deze verklaring niet is afgegeven zal niet tot euthanasie mogen worden overgegaan. Familie, vrienden of artsen mogen niet over het leven van een patiënt beslissen; dat mag alleen hij zelf. Ook ouders zouden een dermate ingrijpende keuze niet voor hun minderjarige kind moeten maken.
- 084 Een andere medisch-ethische kwestie die geen inmenging van de overheid behoeft is het draagmoederschap. Mensen die zelf geen kinderen kunnen of willen baren moeten vrij zijn om dit tegen betaling door een ander te laten doen. De rechten van het toekomstige kind zijn op geen enkele manier in het geding, zodat voor bepallende voorwaarden van overheidswege geen grond bestaat.

4. ONDERWIJS

Het onderwijs vervult een enorm belangrijke taak in de liberale samenleving. Als kinderen geen goede opvoeding en opleiding genieten zijn zij onvoldoende in staat om bij het bereiken van de meerderjarige leeftijd zelf fundamentele levenskeuzes te maken. De verantwoordelijkheid voor hun handelen, die onlosmakelijk aan de vrijheid gekoppeld is, kunnen zij dan niet dragen. Om deze reden dienen aan het leerplichtonderwijs zeer hoge eisen te worden gesteld, niet alleen ten aanzien van de overdracht van cognitieve kennis, maar ook ten aanzien van opvoedkundige taken. Deze zijn van minstens even groot belang, en het is te riskant om de ouders hiervoor volledig verantwoordelijk te stellen.

Indien het leerplichtonderwijs goed functioneert zijn kinderen bij het bereiken van de meerderjarige leeftijd in staat om verder zelfstandig en verantwoordelijk door het leven te gaan. Dit betekent onder andere dat de rol van de overheid ten aanzien van het hoger onderwijs aanzienlijk beperkter kan zijn. Instellingen van hoger onderwijs moeten meer vrijheid krijgen, zowel in beleidsmatig als in financieel opzicht. Ter voorkoming van een klassenmaatschappij dient de toegankelijkheid tot het hoger onderwijs te worden gewaarborgd, maar dit betekent niet dat de overheid alle kosten van een opleiding in het hoger onderwijs maar moet dragen. Wel dient een einde te komen aan de ongelijke inkomenspositie van studenten ten opzichte van andere individuen in de maatschappij.

4.1 Inrichting leerplichtonderwijs

- 085 Het liberale uitgangspunt van individuele vrijheid en verantwoordelijkheid schiet tekort als het gaat om de verzorging van kinderen. Zij zijn meestal nog onvoldoende geestelijk ontwikkeld om zelf fundamentele levenskeuzes te kunnen maken, zodat al snel de ouders en de overheid in beeld komen.
- 086 De ouders volledig verantwoordelijk te maken is echter een riskante aangelegenheid, omdat garanties voor een goede omgang met deze verantwoordelijkheid niet kunnen worden gegeven. Het zou bijzonder wrang en in strijd met het liberale streven naar individuele verantwoordelijkheid zijn als een kind opdraait voor een falend verantwoordelijkheidsbesef van zijn ouders.
- 087 De overheid dient de verantwoordelijkheid voor de opvoeding en opleiding van kinderen om die reden deels tot de hare te maken. De leerplicht is daartoe een zeer geschikt middel. Door de gedwongen schoolgang kan ieder kind voorzien worden van een deugdelijke cognitieve en sociale basisvorming, waardoor het ontstaan van een situatie met gelijke maatschappelijke kansen voor elk individu wordt bevorderd.
- 088 Door het leerplichtonderwijs wordt jonge individuen een basispakket geboden dat nodig is om maatschappelijk te kunnen functioneren. Zonder dit basispakket zou het hele liberale maatschappijmodel, waarin iedereen vrij is om zelf zijn leven te bepalen en voor die keuzes verantwoordelijkheid draagt, onhoudbaar blijken. Het belang van goed leerplichtonderwijs staat dan ook als een paal boven water.
- 089 Het leerplichtonderwijs dient zich op twee hoofddoelstellingen te richten. In de eerste plaats heeft het leerplichtonderwijs de taak om vaardigheden en kennis over te dragen, zoals rekenen en aardrijkskunde.
- 090 In de tweede plaats heeft het leerplichtonderwijs de taak om het sociale en maatschappelijke

bewustzijn bij kinderen te bevorderen. Daarmee wordt niet alleen bedoeld op een belangrijke plaats voor het vak maatschappijleer, maar bijvoorbeeld ook op een kennismaking met andere levensbeschouwingen en godsdiensten.

- 091 Het vermogen om zich in het maatschappelijk verkeer te gedragen is van dermate groot belang dat het bijbrengen hiervan niet alleen aan de ouders overgelaten moet worden. In het reguliere lespakket van scholen, maar ook tijdens verplichte buitenschoolse activiteiten, dient aan deze vaardigheden aandacht te worden besteed.

4.2 Bijzonder onderwijs

- 092 In Nederland wordt door de overheid leerplichtonderwijs aangeboden in de vorm van openbaar onderwijs. Daarnaast staat het iedere groepering vrij om zelf een school op te richten met een bepaalde signatuur, waarbij de overheid slechts enige eisen stelt aan de kwaliteit van het gegeven kennis-onderricht.
- 093 Zo'n school maakt aanspraak op financiering door de overheid. De overheid betaalt dus ook voor de wens van bepaalde mensen om een eigen school op te richten met een specifieke (levensbeschouwelijke) grondslag. Een dergelijk beleid staat op gespannen voet met de scheiding tussen kerk en staat en verdient dan ook geen steun.
- 094 Een tweede bezwaar tegen bijzondere scholen is dat zij door hun aard minder goed slagen in het bevorderen van het maatschappelijk bewustzijn van hun leerlingen, één van de twee hoofddaken van het leerplichtonderwijs. De uitvoering van deze taak wordt zeer beïnvloed als kinderen met totaal verschillende achtergronden samen onderwijs volgen. Dit is op bijzondere scholen vaak niet het geval. Bovendien leidt het verdwijnen van sommige groepen kinderen naar het bijzonder onderwijs ook op openbare scholen tot hogere concentraties van kinderen, dikwijls uit achterstandsgroeperingen.
- 095 Vanzelfsprekend is een gevarieerde samenstelling van de klassen niet voldoende voor een goede sociale vorming; ook in het lespakket dient aandacht te worden besteed aan andere levensbeschouwingen en godsdiensten.
- 096 Eén element van het bijzonder onderwijs verdient echter wel bredere navolging, en dat is de grotere betrokkenheid van ouders. De reeds ingezette tendens om de verantwoordelijkheid voor de dagelijkse gang van zaken op openbare scholen over te hevelen van de gemeente naar de ouders moet dan ook worden voortgezet.
- 097 De grotere invloed van de ouders mag echter niet leiden tot aantasting van het openbare karakter van de school; het lesprogramma moet voor alle kinderen en hun ouders aanvaardbaar en toegankelijk zijn.

4.3 Hoger onderwijs

- 098 Er is in Nederland onvoldoende sprake van concurrentie tussen de universiteiten en HBO-instellingen onderling. Of beter gezegd: Nederlandse universiteiten en HBO-instellingen hebben onvoldoende mogelijkheden om bedrijfsmatig te werken en met elkaar de concurrentie aan te gaan.
- 099 De onmogelijkheid voor universiteiten om een eigen toelatingsbeleid te voeren ontnemt hen veel mogelijkheden om zich op inhoudelijk niveau te onderscheiden. Maar ook de wijze van financiering van de universiteiten door de overheid is debet aan het gebrek aan concurrentie.

Doordat de bedragen voor collegegeld landelijk gefixeerd zijn, en bovendien slechts een zeer gering aandeel vormen van de werkelijke studiekosten, worden universiteiten niet geprikkeld om tot een goede prijs-kwaliteit-verhouding te komen. Ook voor studentvriendelijkheid is weinig reden als de grootste klant van de universiteiten de overheid is.

- 100 Deze problemen en misstanden zouden door een aantal concrete maatregelen grotendeels verholpen kunnen worden. Allereerst moet de mogelijkheid voor universiteiten verruimd worden om te differentiëren naar hoogte van het collegegeld. Het door de student betaalde collegegeld zou een landelijk gefixeerd percentage moeten zijn van de werkelijk gemaakte studiekosten.
- 101 Bovendien zou het niet langer zo moeten zijn dat hoger onderwijsinstellingen worden beloond op basis van het aantal studenten dat aan de instelling staat ingeschreven, maar op basis van het aantal studenten dat afstudeert. Hiermee worden de onderwijsinstellingen tot een snelle doorstroming van studenten aangezet. Dit hoeft niet te leiden tot een verlaging van de kwaliteit van de opleiding, omdat onderwijsinstellingen die te boek komen te staan als kwalitatief inferieur hun eigen positie op de onderwijsmarkt ondergraven.
- 102 Ook in het toelatings- en verwijderingsbeleid dienen universiteiten meer mogelijkheden te krijgen. Bij een haperende studievoortgang moeten zij in staat worden gesteld om de betreffende student middels een bindend studieadvies van de instelling te verwijderen.
- 103 Ook aan de toelating tot het eerste studiejaar zouden universiteiten eisen moeten mogen stellen. Een dergelijk selectie aan de poort maakt het universiteiten mogelijk zich op een duidelijk publiek te richten, bijvoorbeeld op de kenniscultuur of op het 'grote publiek'. Universiteiten mogen zelf de criteria voor toelating bepalen.
- 104 Voor studies waarvoor van overname wege een numerus fixus wordt gesteld mogen echter slechts de CSF-cijfers als toetsingscriterium beschouwd te worden, waarbij de studenten met de hoogste gemiddelden de beschikbare plaatsen mogen vullen. Universiteiten moeten wel kunnen besluiten om voor een bepaalde studie slechts de cijfers voor een beperkt aantal vakken te laten meewegen.

4.4 Studiefinanciering

- 105 Het huidige stelsel van studiefinanciering is in essentie goed. Het leggen van een koppeling tussen studieprestaties en de ontvangen beurs past binnen de liberale opvattingen van eigen verantwoordelijkheid. Het steeds verder verhogen van de norm stuit echter op een aantal problemen.
- 106 In de eerste plaats worden de grensgevallen steeds schrijnender: een verschil in studieresultaten ter waarde van één studiepunten kan de student duizenden gulden aan terug te betalen beurskosten. Ten tweede stijgt de studiedruk door de hogere tempo's en de jaarlijkse voortgangsmeting steeds verder. Hierdoor worden de mogelijkheden om activiteiten naast de studie te ontplooiën steeds kleiner.
- 107 De overheid hoeft natuurlijk niet voor de kosten van buiten-universitaire activiteiten op te draaien, maar in een stelsel dat gebaseerd is op flexibiliteit is dat ook niet nodig. Een studieoverdraging in het ene jaar kan worden gecompenseerd met extra hard werken in een ander jaar. De eigen verantwoordelijkheid van de student krijgt bij een dergelijk stelsel meer inhoud.
- 108 Het huidige stelsel kent echter ook enige andere tekortkomingen. Zo doet zich de

- merkwaardige situatie voor dat studenten massaal onder het sociaal minimum leven. De aanvullende beurs en de (niet afdwingbare) ouderlijke bijdrage bieden hiervoor geen oplossing.
- 109 Sowieso staat de gedachte dat ouders medeverantwoordelijk zijn voor hun volwassen kinderen op gespannen voet met het individualisme; het beperkt immers de zelfstandigheid en vrijheid van de student. Een gelijkstelling van studenten met de rest van de maatschappij op het inkomensvlak zou is geboden.
 - 110 Tot slot zijn ook het onderscheid tussen uit- en thuiswonende studenten en de verplichte OV-jaarkaart een aantasting van het liberale individualiseringsstreven.
 - 111 De bovenstaande problemen vinden hun oplossing in de zogenaamde prestatiebeurs-nieuwe-stijl. Kern van dit stelsel is dat de studievoortgang niet jaarlijks wordt bepaald, maar pas aan het eind van de studie of aan het eind van de toegestane studieduur. Het terug te betalen bedrag aan ontvangen studiefinanciering is evenredig aan het percentage niet behaalde studiepunten.
 - 112 De hoogte van het maandelijks te ontvangen bedrag dient gelijk te worden gesteld aan het niveau van de bijstand. Daarmee zou dan een einde komen aan de vreemde situatie dat met twee maten wordt gemeten als het gaat om de garantie voor levensonderhoud. De gelijkberechtiging tussen studenten en bijstandsgerechtigden dient ook vorm te krijgen als het gaat om de mogelijkheden tot bijverdienen.
 - 113 Alleen inzake de sollicitatieplicht geldt voor studenten een andere benadering. Zij hoeven ter behoud van hun uitkering niet te solliciteren, maar moeten binnen de gestelde termijn hun studie afronden. Mochten zij hierin niet slagen dan dient hun uitkering te worden gekort overeenkomstig de regeling voor bijstandsgerechtigden die weigeren te solliciteren.
 - 114 Met deze prestatiebeurs-nieuwe-stijl komt een einde aan de vanuit individualistisch oogpunt zeer onwenselijke situatie van een min of meer verplichte ouderlijke bijdrage. Ook het onderscheid tussen uit- en thuiswonende studenten kan in lijn met het individualiseringsstreven komen te vervallen.
 - 115 De OV-jaarkaart tot slot dient als produkt van gedwongen winkelnering te worden afgeschaft.

5. SOCIAAL-ECONOMISCH BELEID

De kern van een gezonde sociale markteconomie is dat deze een beroep doet op de eigen verantwoordelijkheid van ieder individu om in een eigen inkomen te voorzien. De vrije markt zou hier in grote mate in kunnen voorzien, als de overheid maar niet door middel van verstarrende wetten en regels de werking van deze markt zou verstoren. Dit geldt inzake de arbeidsmarkt, waar zo veel mogelijk geflexibiliseerd moet worden, maar ook ten aanzien van de sociale voorzieningen, die meer in een private sfeer geregeld zouden moeten worden en minder op collectief niveau. Voor hen die niet in hun levensonderhoud kunnen voorzien, dient de overheid een minimuminkomen te garanderen.

De overheid dient de economische ontwikkeling echter ook door actief ingrijpen te stimuleren, bijvoorbeeld door middel van de aanleg van de benodigde weginfrastructuur en kennisinfrastructuur. Zij dient daarbij een duidelijke visie over de economische kansen voor het Nederlandse bedrijfsleven te hanteren. Deze kansen liggen zowel op het gebied van de kennisintensieve industrie als op het gebied van de transportindustrie.

5.1 Mondiale concurrentiepositie Nederland

- 116 De wereldeconomie integreert in snel tempo. Nieuwe marktpartijen treden toe en nieuwe markten worden onderdeel van de wereldeconomie. Deze ontwikkelingen hebben gevolgen voor de structuur van de Nederlandse economie. Nederland is een exportland. Zo'n 60 tot 70% van ons BNP wordt verkocht door goederen te exporteren naar elders. Een groot deel hiervan is doorvoer. Nederland is dus een distributie-georiënteerde economie: Nederland Distributieland. De unieke geografische ligging biedt een uitzonderlijke kans om die rol nog lange tijd op ons te nemen. Wel dient de nodige innovatie op vervoersgebied plaats te vinden teneinde goederenstromen te optimaliseren en de belasting van de leefomgeving te minimaliseren.
- 117 De mogelijkheid tot uitbreiding van de luchthavencapaciteit is een belangrijke voorwaarde om de rol als distributieland waar te blijven maken. De groei van Schiphol, maar met name de ontwikkeling van aanverwante activiteiten, helpt banen creëren en draagt zo bij aan de economische groei.
- 118 Ook regionale luchthavens dienen de kans te krijgen zich verder te ontwikkelen. Ditzelfde geldt voor de haven van Rotterdam. De verwachte sterke expansie van containervaart vraagt om een serieuze uitbreiding van beschikbare bedrijfsgrond, met andere woorden om de aanleg van de Tweede Maasvlakte.
- 119 De ontwikkeling van beide mainports vereist ook een verbetering van de achterlandverbindingen. Om een verkeersinfarct te voorkomen dient hier op korte termijn geïnvesteerd te worden in zowel een verdere uitbreiding van de railinfrastructuur als in innovatieve oplossingen van de knelpunten in het wegennet.
- 120 Naast de fysieke distributie biedt de toepassing van nieuwe technologieën uitzonderlijke kansen voor Nederland. De ontwikkeling van Nederland Kennisland dient een tweede speerpunt van het economische beleid te zijn. Wereldwijd beleeft de markt voor informatiedragers een periode van ongekende groei. Nederland moet hiervan mede de vruchten plukken, en daarbij is een hoog opgeleide beroepsbevolking onmisbaar. Nieuwe

investeringen in het onderwijs moeten hier zorg voor dragen.

- 121 Ook zal er meer geïnoveerd moeten worden. Door het arbeidsmarktbeleid van de jaren tachtig heeft ons land in internationaal opzicht een achterstand opgelopen in Research & Development (R&D). Dat is schadelijk op de lange termijn, en een stimulerend overheidsbeleid is dan ook geboden. Kleine (startende) ondernemingen zouden onder andere door middel van subsidies aangemoedigd moeten worden in hun R&D-activiteiten.
- 122 Daarnaast kan de overheid op veel vlakken een faciliterende rol vervullen. Te denken valt aan het bevorderen van de standaardisering en uitwisseling van kennis, bijvoorbeeld door het opstarten van kennisnetwerken. Ook starters op deze markt zouden van deze kennisinfrastructuur gebruik kunnen maken.

5.2 Werkgelegenheidsbeleid

- 123 In Nederland staan nog immer teveel mensen werkloos aan de kant, zeker in vergelijking met andere landen. Dat is onwenselijk, omdat de individuele verantwoordelijkheid vordert dat mensen zelf in hun eigen inkomen voorzien. Een goed werkgelegenheidsbeleid moet een grotere werkgelegenheid helpen creëren.
- 124 Vanuit liberaal gezichtspunt moet dit beleid op een aantal principes gestoeld zijn. Ten eerste dient werkgelegenheid door de markt gerealiseerd te worden; de overheid vervult hoogstens een faciliterende rol. Melkertbanen en andere vormen van gesubsidieerde werkgelegenheid vallen daarmee af als middel ter vergroting van de werkgelegenheid. Ten tweede moet ieder individu een grote mate van eigen verantwoordelijk voelen bij het zoeken naar een baan.
- 125 Het aantal banen in Nederland neemt weliswaar al toe, maar het effect hiervan wordt grotendeels teniet gedaan door het grote aantal toetreders op de arbeidsmarkt. Met name banen voor laag-geschoolden blijken schaars. De oorzaak hiervan is dat de produktiviteit in deze sector geen gelijke tred houdt met de loonontwikkeling.
- 126 Deze ontwikkeling kan slechts worden gekeerd door een daling van de loonkosten. Hiervoor is het onder andere nodig de lastendruk in dit arbeidssegment radicaal te verlagen. Een dergelijke belastingverlaging verdient zichzelf in grote mate terug doordat het beroep op de sociale zekerheid afneemt. De overige middelen zullen gevonden moeten worden in een verdere beperking van de overheidsuitgaven.
- 127 Standaardisering van het minimumloon tot het niveau van dat voor een 21-jarige is een tweede manier om meer arbeidsplaatsen aan de onderkant van de arbeidsmarkt te creëren. Deze maatregel is overigens een onderdeel van een algehele flexibilisering van de arbeidsmarkt die zou moeten plaatsvinden. Deze flexibilisering is nodig om een betere afstemming te bewerkstelligen tussen vraag en aanbod. In dit kader dient onder andere te worden overgegaan tot het afschaffen van het algemeen verbindend verklaren van collectieve arbeidsovereenkomsten en tot een verdere versoepeling van het ontslagrecht.
- 128 Ook dient het mogelijk te worden gemaakt dat oudere werknemers tegen het eind van hun loopbaan zonder grote gevolgen voor hun pensioen een lagere functie kunnen accepteren. Pensioenfondsen dienen daarom te mogelijkheden te krijgen om het pensioen op basis van een middelloonsysteem vast te stellen.

5.3 Sociale zekerheid

5.3.1 Uitkeringen

- 129 Op het terrein van de sociale zekerheid is in de afgelopen jaren al veel veranderd. Er zijn maatregelen genomen die meer de eigen verantwoordelijkheid van werkgever en werknemer benadrukken, en deze maatregelen zijn bepaald niet zonder gevolg gebleven. Inmiddels lijken alle partijen echter tot de conclusie gekomen dat verder bezuinigen op de sociale zekerheid geen zin heeft. Deze terughoudendheid bij verdere bezuinigingen mag echter niet omslaan in een hernieuwde expansie van het stelsel. Met kwalitatieve aanpassingen van het stelsel valt echter nog wel veel voordeel te behalen.
- 130 Leidende principes bij de inrichting van de sociale zekerheid zouden moeten zijn het vooropstellen van de eigen verantwoordelijkheid van het individu, het streven naar een zo groot mogelijk aantal mensen dat zelf in zijn inkomen voorziet en een rol voor de overheid daar waar die echt noodzakelijk is.
- 131 Daarnaast dienen vanzelfsprekend ook hier de algemene beginselen van deregulering en individualisering voorop te staan. Het kostwinnersbeginsel, dat onder andere tot uitdrukking komt in de voetoverheveling en partnertoets, verhoudt zich niet tot deze beginselen en dient uit het stelsel te verdwijnen. Een gemoderniseerd systeem van sociale waarborg biedt zowel ruimte aan geïndividualiseerde leefvormen als aan hen die voor een meer collectieve inrichting van hun leven hebben gekozen, bijvoorbeeld in de vorm van een gezin.
- 132 De hoogte van het door de overheid gegarandeerde bestaansminimum moet worden bepaald op basis van de gemiddelde uitgaven aan de primaire levensbehoeften huisvesting en levensonderhoud (voedsel, kleding en toegang tot de elementaire communicatiemiddelen telefoon en televisie). Al het overige zal uit vrijwillig af te sluiten particuliere verzekeringen moeten komen of op basis van eigen arbeid moeten worden verdiend. Dit is de eigen verantwoordelijkheid van ieder individu. De overheid heeft slechts tot taak om door het verstrekken van een minimale uitkering te garanderen dat mensen in staat zijn deze eigen verantwoordelijkheid te nemen.
- 133 Een groot manco van het huidige uitkeringsstelsel is dat het nauwelijks ruimte biedt om bij te verdienen: vrijwel alle neveninkomsten worden op de uitkering gekort. Daardoor is de enige aantrekkelijke overgang naar een actief arbeidsbestaan het vinden van een full-time baan. Het is duidelijk dat hiermee de drempel om uit het sociale vangnet te geraken wel erg groot wordt.
- 134 De bijverdienmogelijkheden voor uitkeringsgerechtigden dienen dan ook te worden verruimd. Een korting op de uitkering die laag begint en hoger wordt naarmate de bijverdiensten aangroeiën zal een veel grotere stimulerende werking op uitkeringsgerechtigden hebben en voorkomen dat zij het contact met de arbeidsmarkt steeds meer verliezen.

5.3.2 Gezondheidszorg

- 135 Het beschermen van de volksgezondheid is in belangrijke mate een collectieve aangelegenheid. Sommige ziektes zijn besmettelijk en vormen daardoor een maatschappelijke dreiging. Bovendien kunnen ernstige ziektes mensen doen overlijden of blijvend gehandicapt maken. Het voorkomen van dergelijke gevolgen is evenzeer een overheidstaak als het geven van een bestaansminimum aan mensen die niet zelf tot het vergaren daarvan in staat zijn.
- 136 Maar ook de individuele burger heeft een groot belang heeft bij een goede gezondheid. De meeste kwalen en ziektes zijn immers niet-besmettelijk en hebben slechts een tijdelijk en

gedeeltelijk disfunctioneren tot gevolg. Van dergelijke ziektes gevrijwaard blijven is een zaak die slechts het individu raakt, en het treffen van verzekeringstechnische voorzieningen met dat doel dient dan ook in de particuliere sector plaats te vinden.

- 137 In het huidige stelsel voor financiering van de ziektekosten lijkt de balans wat al te ver naar de collectieve kant te zijn doorgeslagen. Iedereen is verplicht tegen een vrij ruim pakket van medische behandelingen verzekerd, een groot gedeelte van de bevolking zelfs via het ziekenfonds. Dat terwijl van een groot gedeelte van de gedekte ziektekosten het algemene belang in het geheel niet duidelijk is, en dus de reden van het verplichte karakter of het subsidiëren dubieus.
- 138 Als richtlijn zou moet gelden dat alleen medische ingrepen ter bestrijding van ziektes met aantoonbare externe effecten (besmettelijke ziektes) en medisch ingrijpen in gevallen waarin het maatschappelijk functioneren van personen blijvend verstoord dreigt te worden een zaak van overheidsbemoedigen zouden moeten zijn. Tot die laatste categorie kunnen worden gerekend ingrepen bij acuut levensbedreigende situaties, dreigende blijvende handicaps en bepaalde chronische aandoeningen.
- 139 Verzekering tegen deze ziektekosten door middels van een basispakket dient de overheid voor iedereen verplicht te stellen, waarbij ook de toegankelijkheid voor de minima gegarandeerd moet zijn. Voor de uitvoering van deze verzekeringen kan gebruik worden gemaakt van particuliere verzekeringsmaatschappijen. Mensen die de premie voor het verplichte minimale pakket niet kunnen betalen ontvangen een doelsubsidie van de overheid.

5.4 Privatiseringen

- 140 Uitvoering van taken door de markt leidt in veel gevallen tot grotere efficiëntie dan uitvoering door de overheid, met uitzondering van de situatie waarin van de markt door een monopoliesituatie wordt gekenmerkt. De overheid zou er dan ook naar moeten streven om zoveel mogelijk van haar taken door marktpartijen te laten uitvoeren, onder andere door zoveel mogelijk overheidsbedrijven en -instellingen te privatiseren.
- 141 Daarbij dient zij te waken voor het ontstaan van monopolies. Indien monopolievorming onvermijdelijk is dient de overheid de betreffende taak zelf te blijven vervullen. Hoewel een staatsmonopolie een situatie is die allerminst gewenst is, is een marktmonopolie dat nog minder.
- 142 De overheid dient in voorkomende gevallen echter wel te blijven streven naar een marktsituatie waarin aan de voorwaarde voor privatisering is voldaan. Indien bestaande wetgeving de oorzaak is van het gebrek aan concurrentie dan dient deze wetgeving te worden herzien.
- 143 De uitvoering van de sociale zekerheid is een overheidstaak die zich slechts gedeeltelijk leent voor privatisering. Als stelregel moet gelden dat werknemersverzekeringen door marktpartijen geregeld moeten worden, terwijl de overheid verantwoordelijk blijft voor de volksverzekeringen.
- 144 De reden voor dit onderscheid is dat werknemersverzekeringen betrekking hebben op het bovenminimale inkomen, terwijl volksverzekeringen een minimale inkomensgarantie bieden. Dit minimale inkomen moet zo zeker zijn als een huis, en mag niet bedreigd worden door bijvoorbeeld een faillissement van de verzekeraar. Voor bovenminimale inkomensvoorzieningen is de risicofactor die met marktwerking gepaard gaat wel acceptabel.

5.5 Belastingstelsel

- 145 Het heffen van belastingen is noodzakelijk in iedere staat. Zonder belastingen heeft de overheid immers geen inkomsten en kan zij haar taken niet vervullen. De grote vraag is alleen door wie de belastingen moeten worden betaald. In Nederland wordt al tijden gebruik gemaakt van een progressief stelsel. Het heffen van belastingen heeft daarmee bedoeld of onbedoeld een tweede functie gekregen: het bedrijven van inkomenspolitiek.
- 146 Het langs deze weg streven naar inkomensnivellering is een ongewenste situatie. Verschil in inkomen is juist van groot maatschappelijk belang, omdat het alle burgers een prikkel tot het verrichten van betere prestaties doet ondervinden. Een proportioneel belastingstelsel laat de relatieve inkomensverdeling intact, en geniet daarom de voorkeur boven een progressief stelsel.
- 147 Gelijktijdig met de invoering van een uniform belastingtarief zouden alle fiscale aftrekposten moeten verdwijnen. Het van overheidswege ondersteunen van bepaalde activiteiten door middel van fiscale voordelen is een voor zowel wetgever als burger ondoorzichtige manier van subsidiëring, omdat de subsidiebedragen op geen enkele begroting voorkomen. Voor zover gewenst dienen de aftrekposten dan ook te worden omgezet in subsidies, zodat een betere controle door parlement én burgers mogelijk is.
- 148 Overigens zal de voorgestelde verlaging van de hoogste belastingtarieven voor particulieren en bedrijven voldoende mogelijkheden scheppen om zelf voor de volledige financiering van hun activiteiten zorg te dragen, zodat veel subsidies overbodig werden.
- 149 Naast deze omvangrijke aanpassingen behoeft het fiscale stelsel ook op een aantal andere punten een herziening. Ten eerste dient het belastingstelsel volledig geïndividualiseerd te worden. Dit houdt met name in dat de voetoverheveling voor gehuwde partners dient te verdwijnen.
- 150 Een tweede probleem betreft de situaties waarin van 'dubbele belasting' sprake is, zoals bij de vermogensbelasting en de nalatenschapsbelasting. Dergelijke dubbele belastingen dienen te worden voorkomen.
- 151 Ten derde kan een gedeelte van de overheidsinkomsten worden betrokken uit heffingen en accijnzen op productie- en consumptiegedrag dat negatieve maatschappelijke gevolgen met zich meebrengt. Onder andere een milieuheffing en accijnzen op alcohol, tabak en drugs vallen in deze categorie. Bij dergelijke heffingen dient de hoogte van de heffing zoveel mogelijk in overeenstemming te zijn met de werkelijke maatschappelijke kosten, en de gelden die langs deze weg worden gekregen dienen te worden aangewend om de veroorzaakte maatschappelijke schade te compenseren.

6. MILIEU, VERKEER EN VERVOER

Liberalen staan niet bekend als de grootste vrienden van het milieu. Dit is onterecht. Waar liberalen zich tegen verzetten is tegen een sturende overheid, die vrijheden van burgers onnodig inperkt. Er zijn echter ook vormen van milieubeleid denkbaar die uitstekend aansluiten bij de werking van de vrije markt en die de vrijheden van burgers zoveel mogelijk intact laten. Het invoeren van een milieuheffing op milieuvervuilende producten en productieprocessen is zo'n beleid. Het zorgt ervoor dat één van de bekendste marktimperfecties, het gegeven dat voor milieu als collectief goed geen adequate prijsvorming plaatsvindt, wordt ondervangen. Deze milieuheffing dient een zo nauwkeurig mogelijke afspiegeling van de werkelijke milieukosten te zijn. Het gebruik van een heffing als bewust instrument van overheidssturing dient te worden afgewezen.

6.1 Milieubeleid

- 152 De zorg voor het milieu is traditioneel een lastig probleem voor liberale politici. Het is één van de weinige markten waar de overheid niet kan volstaan met het stellen van wat procedurele regels en waar verder de krachten van de vrije markt het werk kunnen doen. De noodzaak voor dit grotere overheidsingrijpen komt voort uit het feit dat veel onderdelen van het milieubeleid een collectief karakter kennen. Met name voor oppervlaktewater en lucht is dit het geval: ze zijn niet in iemands bezit en kunnen dat ook niet zijn. Maar omdat water en lucht door iedereen gebruikt worden, hoeft vervuiling ervan door sommigen negatieve gevolgen voor allen.
- 153 Voor deze vervuiling zal dan ook een prijs moeten worden betaald, hetzij om de schade te herstellen hetzij om degenen die van de vervuiling hinder ondervinden schadeloos te stellen. Door het collectieve karakter van water en lucht komt deze prijs niet op de markt tot stand, hetgeen ingrijpen door de overheid rechtvaardigt.
- 154 Zij dient zich hierbij bij voorkeur van marktconforme middelen te bedienen, omdat deze de burgers zo min mogelijk aan banden leggen. In het geval van lucht en oppervlaktewater is dat de invoering van een milieuheffing.
- 155 De essentie van de milieuheffing is dat over de emissie van stoffen die vervuiling van lucht of oppervlaktewater tot gevolg hebben een heffing wordt betaald. De hoogte van deze heffing wordt door de overheid periodiek vastgesteld op een zodanige wijze dat zij een zo goed mogelijke afspiegeling vormt van de milieuschade die door de emissie wordt veroorzaakt.
- 156 Een dergelijke heffing draagt op twee manieren bij aan een verantwoord beheer van de milieuvorraden. In de eerste plaats noopt de prijs die aan milieuconsumptie wordt gegeven tot een zuiniger gebruik, waardoor er minder vervuiling optreedt. In de tweede plaats kan met de opbrengsten uit de heffing over de consumptie die toch plaatsvindt de ontstane milieuschade worden hersteld.
- 157 Niet alleen milieuonvriendelijke productieprocessen dienen met een heffing te worden belast, ook aan milieuonvriendelijke producten zou op analoge wijze een prijskaartje moeten worden gehangen. Van onder andere plastics, chemicaliën en batterijen zou zo nauwkeurig mogelijk de schade voor het milieu moeten worden bepaald, en naar evenredigheid met deze schade een milieuheffing aan de producent moeten worden opgelegd.
- 158 Door deze heffing aan de producent op te leggen wordt hij ertoe aangezet om

milieuvervuilende producten bijvoorbeeld door middel van een stategie systeem na gebruik in te zamelen. Hiermee kan hij immers de kostprijs van zijn product verlagen.

- 159 Er is geen noodzaak om de winning van grondstoffen met een milieuheffing te belasten. Grondstoffen zijn immers geen collectieve goederen, noch hoeft de winning ervan gepaard te gaan met negatieve externe effecten. Hierdoor is een adequate prijsvorming op de markt mogelijk. Schaarste op de grondstoffenmarkt zal gepaard gaan met een prijsstijging, hetgeen vanzelf een zuiniger gebruik en het zoeken naar alternatieve stoffen tot gevolg heeft. Hier bestaat geen noodzaak voor overheidsingrijpen.

6.2 Ruimtelijke ordening

- 160 Dat Nederland één van de dichtstbevolkte landen in de wereld is mag algemeen bekend verondersteld worden. De conclusie dat deze schaarste in beschikbare grond een sturing door de overheid nodig maakt op het niveau zoals wij die nu in Nederland beleven vloeit daar echter geenszins logisch uit voort. Juist in omstandigheden van schaarste kan de werking van de vrije markt zorg dragen voor een goede verdeling van het beschikbare.
- 161 Hiermee is echter niet gezegd dat de overheid dan maar helemaal afzijdig moet blijven inzake de ruimtelijke ordening. Met name als het gaat om het voorkomen van het ontstaan van hinder en overlast is er reden voor bijsturing. Dit omvat onder andere dat de overheid erop moet toezien dat er geen zware industrie dicht bij een woonwijk wordt gevestigd.
- 162 Tot de overlast die overheidsingrijpen rechtvaardigt behoort nadrukkelijk niet esthetische overlast, zoals straatbeeldverloedering en horizonvervuiling. Het is onbegonnen werk om gebied te geven aan opvattingen van burgers over wat wel en wat niet in het straatbeeld past.
- 163 Wie van mening is dat zijn huis of stukje grond in waarde is gedaald door een feitelijk bouwproject op de hoek staat het vrij de eigenaar van dat project via de rechter te vragen om compensatie. De overheid kan in deze geen werkbare richtlijnen stellen. Er bestaat immers niet zoiets als een collectieve smaak.
- 164 Tot het werkerrein van de overheid behoort evenmin het handhaven van een strikte scheiding tussen stedelijk en landelijk gebied. Het huidige beleid dat wel op deze scheiding gebaseerd is leidt tot overbevolking en onnatuurlijk hoge huurprijzen in de steden en tot een economische verzwakking van het platteland.
- 165 Ook in plattelandsgebieden dient meer ruimte te worden gegeven voor particuliere initiatieven voor huizenbouw. Dit hoeft niet direct een aantasting van het landelijke karakter van het gebied tot gevolg te hebben. De gebieden die werkelijk een unieke natuurwaarde hebben moet de overheid besluiten om te vormen tot beschermde gebieden. In deze gebieden zijn geen nieuwe bouwactiviteiten toegestaan. Wel dienen zij toegankelijk te blijven voor het publiek, want beschermde natuurgebieden waar niemand mag komen hebben weinig nut.
- 166 Het Groene Hart komt in ieder geval niet in aanmerking voor het predikaat 'beschermde gebied'. Grote delen van het Groene Hart lenen zich er juist bij uitstek voor om de bevolkingsdruk uit de grote steden op te vangen.

6.3 Mobiliteit

- 167 In Nederland wordt mobiliteit dikwijls als een actueel maatschappelijk probleem ervaren. Met

- enige regelmaat uit zich dit in de zogenaamde nut-noodzaak-debatten. Milieu en verdere investeringen in infrastructuur verworden in dit debat tot antagonisten, terwijl dit niet altijd het geval hoeft te zijn.
- 168 De verschillende mogelijkheden om aan de mobiliteitsbehoefte te voldoen kennen alle hun specifieke voor- en nadelen, die in verschillende prijzen tot uitdrukking komen. Op basis van deze gegevens moet ieder individu zijn eigen afweging maken, en niet de overheid. Ook het verminderen van de mobiliteitsbehoefte zou de overheid niet tot doelstelling moeten maken. Slechts het minimaliseren van de overlast voor anderen is een zaak waar de overheid op zou moeten toezien.
- 169 Het vervoer over de weg is zowel voor personen- als voor goederentransport al tijden lang favoriet. De overheid heeft verzuimd de wegcapaciteit hierop aan te passen, met file-voorming als gevolg. Aan deze vorm van sturend beleid dient zo snel mogelijk een einde te komen. Wegen moeten waar nodig worden uitgebreid en knelpunten opgelost.
- 170 Een vorm van sturing van het weggebruik die wel acceptabel is, is het variabiliseren van de kosten van het weggebruik door het invoeren van tolheffing. Dit geeft mensen de prikkel om naar efficiëntere vormen van transport om te zien. Bovendien kan bij deze gevariabiliseerde wegenbelasting rekening worden gehouden met de relatieve schaarste op verschillende tijdstippen op het wegennet.
- 171 In de spitsuren kan een hogere tol de spreiding van het weggebruik bevorderen. De opbrengsten van de wegenbelasting zullen ook daadwerkelijk moeten worden gebruikt voor aanleg en onderhoud van de weginfrastructuur, niet voor de aanvulling van tekorten elders.

6.4 Grote infrastructurele projecten

- 172 Leidraad in de discussie over de aanleg van grote infrastructurele projecten is de positie van Nederland als distributieland in de volgende eeuw. Als Nederland zijn rol als mainport van Europa en alle werkgelegenheid die daaruit voortvloeit wil behouden, dan dient niet teruggedeinsd te worden voor ingrijpende infrastructurele aanpassingen.
- 173 Zodra de vraag vanuit de markt naar nieuwe infrastructurele mogelijkheden voldoende groot is dient dan ook in principe tot aanleg of uitbreiding te worden overgegaan. Dit geldt voor de uitbreiding van Schiphol, voor de aanleg en uitbreiding van regionale luchthavens, hoogwaardige treinverbindingen en landwinningsprojecten zoals de tweede Maasvlakte. De overheid heeft daarbij voornamelijk een faciliterende rol te vervullen, en moet alleen restrictief optreden ter voorkoming van milieu- en geluidsoverlast.
- 174 De marktvrage is voldoende groot om tot aanleg over te gaan zodra is gebleken dat het project op termijn rendabel geëxploiteerd kan worden. Eventuele omwonenden en anderen die overlast van de aanleg ondervinden moeten hiervoor worden gecompenseerd. Ook deze kosten dienen in de kostprijs van het project te worden meegenomen, zodat uiteindelijk door de exploitant van het project een goede economische afweging kan worden gemaakt tussen de verschillende alternatieven.

6.5 Landbouwbeleid

- 175 De landbouwwereld is op het moment één van Europa's meest beschermde economische sectoren. Ruim tweederde van de agrarische productie wordt op enigerlei wijze door de

overheid ondersteund.

- 176 Voor al dit overheidsingrijpen bestaat geen enkele noodzaak. De agrarische sector verschilt in niets van andere economische sectoren dat een dermate groot verschil in behandelingswijze kan rechtvaardigen. De vereiste dat Nederland op agrarisch gebied volledig zelfvoorzienend moet kunnen zijn is volkomen irrelevant in de sterk gemondialiseerde economie.
- 177 Volumeregelingen en markt- en prijsbeleid dienen op termijn dan ook volledig te worden afgeschaft. Alle bijzondere maatregelen hebben het landbouwbeleid verspillend, bureaucratisch, administratief moeilijk uitvoerbaar en erg fraudegevoelig gemaakt.
- 178 Het is echter niet verantwoord om het bestaande landbouwbeleid van de ene op de andere dag af te schaffen. Daarvoor is de landbouwsector te zeer van de overheidssteun afhankelijk. Er zal een overgangsregeling moeten komen die gedurende enige jaren voorziet in een persoonsgebonden, directe inkomenssteun aan de huidige boeren.
- 179 Boeren die nadat de overgangsregeling is ingegaan met hun bedrijf beginnen, ontvangen de inkomenssteun dus niet en dienen zich direct naar de tucht van de markt te schikken. De overgangsregeling dient de vorm te krijgen van een hectaretoeslag die ter voorkoming van fraude onafhankelijk moet zijn van het verbouwde product.

7. BUITENLANDSE ZAKEN

Het buitenlands beleid dient een integraal geheel te vormen en in het verlengde te liggen van de taken die de overheid in het binnenlandse beleid heeft, te weten het bieden van facilitaire ondersteuning aan burgers. Voor het buitenlands beleid betekent dit concreet dat het zou moeten bijdragen aan de internationale veiligheid, het economische verkeer moet ondersteunen en oplossingen moet vinden voor grensoverschrijdende problemen.

De doelstellingen van buitenlands beleid zal Nederland vaak niet op eigen houtje kunnen realiseren. Daarom is aansluiting bij internationale samenwerkingsverbanden van groot belang. Deelname hieraan dient echter te allen tijde een middel voor het bereiken van de drie doelstellingen te blijven, en mag nooit een doel op zich worden. Het overdragen van bevoegdheden aan supranationale instellingen dient dan ook met grote voorzichtigheid en terughoudendheid te gebeuren, omdat na overdracht van bevoegdheden het niet altijd mogelijk is om de Nederlandse belangen te waarborgen.

7.1 Doelstellingen van het buitenlands beleid

- 180 Waar in het binnenlands beleid het algemene belang richtinggevend moet zijn voor het overheidshandelen, is dat in het buitenlands beleid het nationaal belang. Alleen zaken die niet op particulier niveau geregeld kunnen worden, maar die wel alle burgers in de maatschappij aanaan, moeten onderwerp van overheidszorg zijn.
- 181 De voorname concrete doelstellingen van buitenlands beleid die aan deze voorwaarden voldoen zijn handhaving van de mondiale vrede en veiligheid en stimulering van de wereldhandel.
- 182 De bevordering van de wereldwijde naleving van de rechten van de mens is een hiervan afgeleide doelstelling. Een vrije wereldhandel en een stabiele veiligheidssituatie zullen nu eenmaal dikwijls vorderen dat de mensenrechten ook in de landen die voor Nederland uit veiligheids- of economisch oogpunt van belang zijn tot op zekere hoogte worden nageleefd.
- 183 Welke doelen Nederland zichzelf ook stelt, voor de realisatie ervan is het door zijn beperkte omvang in grote mate afhankelijk van de steun en medewerking van andere landen. Nederland zal zich dan ook moeten blijven beijveren voor de instandhouding van regionale en mondiale samenwerkingsprojecten zoals de NAVO, de VN, de EU, de OVSE en de WTO. Voor zover deze organisaties niet goed functioneren dient Nederland voorop te lopen in het streven naar vergroting van de efficiëntie en effectiviteit van hun handelen.
- 184 Daarbij dient echter het nationaal belang niet uit het oog te worden verloren. Overdracht van soevereiniteit aan supranationale samenwerkingsverbanden dient slechts met terughoudendheid plaats te vinden. Verlies aan soevereiniteit op een bepaald beleidsterrein brengt immers met zich mee dat de controle over het betreffende beleid deels verloren raakt, met als mogelijk gevolg dat op dat gebied besluiten worden genomen die in strijd zijn met het nationaal belang.

7.2 Internationale vrede en veiligheid

- 185 Al decennia lang vervullen de Verenigde Naties een belangrijke rol bij de bevordering van internationale vrede en veiligheid. Die rol moet gehandhaafd blijven en zo mogelijk worden

uitgebreid. Door het grote aantal bij de VN aangesloten staten heeft dit instituut immers de grootste legitimiteit als het gaat om militaire interventies op het grondgebied van conflicterende staten. Deze grote legitimiteit weegt in veel gevallen op tegen het gemis aan slagkracht die een dermate grote organisatie nu eenmaal eigen is.

- 188 De VN dienen zich bij de uitvoering van hun taken in eerste aanleg te bedienen van preventieve diplomatie. Deze strategie van 'peace-keeping' zou in veel gevallen de dreiging van een (gewapend) conflict in de kiem moeten kunnen smoren.
- 189 Indien preventieve diplomatie te laat is gekomen of onvoldoende is gebleken zijn diplomatieke sancties de volgende stap. Hieronder kan worden verstaan het aannemen van resoluties die de strijdende partijen veroordelen, het uitsluiten van één of meer van de rivaliserende partijen van internationale platformen en het stopzetten van eventuele (financiële) ondersteuningsprogramma's.
- 190 Indien ook dit niet het gewenste effect sorteert is militaire of politieke interventie een mogelijkheid. Actieve deelname aan dergelijke operaties door Nederlandse manschappen zal alleen in die gevallen plaatsvinden waarbij het nationaal belang in het geding is.
- 191 Indien hiervan geen sprake is zal Nederland zich moeten beperken tot het ondersteunen van resoluties die een militair ingrijpen mogelijk maken. De uitvoering van die resoluties dient dan echter te worden overgelaten aan de staten die daartoe bereid zijn. Overigens dient Nederland er in alle gevallen op toe te zien dat de reikwijdte van de resoluties die militair of politiek ingrijpen mogelijk maken niet groter is dan het opheffen van de negatieve externe effecten van het door een bepaald land gevoerde beleid.
- 192 Het is niet aan de internationale gemeenschap om te interveniëren in binnenlandse aangelegenheden die geen consequenties voor andere landen met zich meebrengen.

7.3 Wereldhandel

- 193 De huidige trend richting mondiale vrijhandel is de verwezenlijking van een oude liberale wens. Niet voor niets hebben vroege liberalen al het belang van een wereldwijde vrije markt onder de aandacht gebracht. Door grootschalige concurrentie zullen produkten op de meest efficiënte wijze worden geproduceerd tegen de gunstigste prijzen. Met de totstandkoming van de interne markt in de Europese Unie is dan ook in flinke stap in de goede richting gezet.
- 194 Deze stap dient een vervolg te krijgen in de vorm van de liberalisering van de totale wereldhandel. Dat betekent onder meer dat het 'fort Europa' verleden tijd moet worden en dat ook binnen Europa de elementen die evident in strijd zijn met de werking van de vrije markt, zoals de landbouwsubsidies, op termijn tot nul moeten worden gereduceerd.
- 195 Op deze manieren krijgen de boeren in de Derde Wereld eindelijk een eerlijke kans om op onze markten concurrerend aanwezig te zijn. Dit is niet alleen voor de arme landen de beste weg naar ontwikkeling, maar draagt op termijn ook bij aan een hoger welvaartspeil in de Europese Unie zelf, omdat comparatieve voordelen optimaal worden benut. Zeker voor een land als Nederland, dat van oudsher een handelsnatie is geweest die over de eigen grenzen heen kijkt, zal een verdere liberalisering van de wereldhandel beslist geen windeieren leggen.
- 196 Ten aanzien van een vrije wereldhandel dient evenwel een aantal kanttekeningen te worden gemaakt. In de eerste plaats veronderstelt het liberaliseren van de wereldhandel dat de handelsbelemmeringen tweezijdig worden geslecht.
- 197 Indien onze handelspartners niet de bereidheid tonen om aan verdere liberalisering hun

medewerking te verlenen zal de keuze tussen een eenzijdige opheffing of handhaving van de handelsbelemmeringen moeten worden gemaakt op basis van opportunistische overwegingen. Het nationaal belang in termen van economische winst en verlies moeten de doorslag geven.

- 198 In de tweede plaats dient er bij internationale handel een correctie plaats te vinden voor de mate van milieuvriendelijkheid van producten en productieprocessen. Het kan niet zo zijn dat Nederlandse bedrijven ten gevolge van allerlei milieumaatregelen een concurrentienadeel ondervinden ten opzichte van hun collega's in andere landen, terwijl bovendien de vuiligheid die ten gevolge van het milieubeleid was geweerd via de lucht, waterwegen en anderszins Nederland weer binnen komt. De GATT-akkoorden, die de mogelijkheid om milieueffingen te leggen op importgoederen momenteel belemmeren, dienen zodanig te worden aangepast dat dit mogelijk wordt.
- 199 De opbrengsten van deze milieueffing dienen te worden teruggesluisd naar het exporterende land voor zover het een heffing op milieu-onvriendelijke productieprocessen betreft. De opbrengsten van de heffing op geïmporteerde milieu-onvriendelijke eindproducten blijft in Nederland en dient te worden aangewend om de producten na gebruik op verantwoorde wijze af te breken.
- 200 Invoering van een zogenaamde solidariteitsheffing op producten die niet volgens Westerse normen wat betreft arbeidsomstandigheden etc. zijn gemaakt dient niet plaats te vinden. De effecten van het sociale arbeidsmarktbeleid zijn immers niet grensoverschrijdend, zodat correctie voor lagere standaarden in exporterende landen nodeloos protectionistisch zou uitwerken.
- 201 Een derde kanttekening bij de vrije wereldmarkt is dat bescherming van de thuismarkt tijdelijk gerechtvaardigd is indien een bepaalde branche in de kinderschoenen staat en ontwikkeling en expansie niet mogelijk zouden zijn zonder enige prijsregulerende steun van overheidswege.

7.4 Economische en diplomatieke sancties

- 202 Bij een verstoring van de diplomatieke verhoudingen met een land klinkt doorgaans al vrij snel de roep om toepassing van economische sancties. Dit is geen goede manier om buitenlandse politiek te bedrijven, zowel om principiële als opportunistische als praktische redenen.
- 203 Het principiële bezwaar ligt voornamelijk hierin besloten dat bij de toepassing van economische sancties het bedrijfsleven tot uitvoeringsorgaan van overheidsbeleid wordt gemaakt. De politiek dient bij voorkeur gebruik te maken van haar eigen machtsmiddelen en de markt de markt te laten. Alleen indien er sprake is van een ernstige bedreiging of aantasting van het nationale belang, zoals een situatie van oorlog, is het aanvaardbaar om de handel met een vijandig land stil te leggen.
- 204 Het opportunistische en praktische argument liggen gedeeltelijk in elkaars verlengde. Handelssancties gaan immers over het algemeen gepaard met economische nadelen voor beide partijen. Voor het gesanctioneerde land spreekt dit nogal voor zich, maar ook het sanctionerende land loopt door een beperking van de handel inkomsten mis. Dit zou op zich nog te rechtvaardigen zijn als het doel dat met de sanctie wordt beoogd tegen dit economische nadeel voor het sanctionerende land opweegt. Als voorbeeld hiervoor zou kunnen gelden een land dat weigert zijn grenzen open te stellen voor produkten uit andere landen. Tegen een

dergelijk land is het gerechtvaardigd proportionele maatregelen te nemen.

- 205 Vaak echter is de aanleiding voor een handelssanctie een conflict over mensenrechten of over een veiligheidsvraagstuk. Met name in het eerste geval moet worden vastgesteld dat een economische sanctie eerder een averechts werking heeft dan dat de slachtoffers van de schendingen er mee geholpen zijn. De economische ontwikkeling van een land en de mate waarin de mensenrechten er gehandhaafd worden blijken in de praktijk nu eenmaal hand in hand te gaan. Een economische sanctie treft daardoor de burgers van het gesanctioneerde land niet alleen rechtstreeks met economische nadelen, maar brengt het doel van meer respect voor de mensenrechten over het algemeen bepaald niet dichterbij.

7.5 Ontwikkelingssamenwerking

- 206 Nederland heeft zich in een internationaal verdrag verplicht om tenminste 0,7% van het BNP aan ontwikkelingshulp uit te geven. Deze verplichting moet nagekomen worden, ook als de meeste andere bij het verdrag betrokken landen dat niet doen.
- 207 Het is daarbij van belang om goede richtlijnen te formuleren op basis waarvan een bepaald ontwikkelingsgebied voor gelden uit Nederland in aanmerking komt. Daarbij zijn drie hoofdmotieven voor het geven van hulp te onderscheiden: economische, politieke en humanitaire redenen.
- 208 Het economische en het politieke motief raken rechtstreeks aan het nationale belang, en zijn daarom legitieme gronden voor de overheid om tot het geven van ontwikkelingshulp over te gaan. Naar analogie met de Marshall-hulp moet Nederland bereid zijn om landen waarmee omvangrijke economische banden bestaan of in de toekomst zullen bestaan financieel ondersteunen als zij in nood verkeren.
- 209 Maar ook landen die in politiek opzicht van belang zijn komen voor Nederlandse hulp bij hun ontwikkeling in aanmerking. Daarbij kunnen in ruil voor het geven van de hulp eisen worden gesteld met betrekking tot de wijze van besteding, de bilaterale economische en politieke relaties en eventuele interne aangelegenheden van het land.
- 210 Het humanitaire motief is geen voldoende reden om een noodlijdend land van ontwikkelingshulp te voorzien. De opvattingen over humaniteit zijn te zeer persoonlijk bepaald om collectieve maatregelen daarop te baseren. In een dergelijk geval wordt aan de verschillende individuele opvattingen het meeste recht gedaan door het geven van ontwikkelingshulp over te laten aan het particulier initiatief. Wie zich moreel verantwoordelijk voelt voor de situatie in andere landen kan dan financieel of anderszins bijdragen aan een verandering van die situatie, wie niet zo'n aandrang tot steun voelt kan besluiten afzijdig te blijven en niet mee te delen in de financiering van de kosten van de steun.
- 211 Het geven van noodhulp bij natuurrampen of in oorlogssituaties is in essentie een variant van ontwikkelingshulp. Voor het geven van noodhulp zouden dan ook dezelfde voorwaarden moeten gelden als voor het geven van ontwikkelingshulp.

7.6 Europese integratie

- 212 Goede relaties met het buitenland zijn voor Nederland van vitaal belang. Dit blijkt op economisch gebied overduidelijk uit het grote aandeel van het BNP dat de exportsector in

Nederland inneemt. Een vrije toegang tot de markten van onze afzetlanden is een absolute voorwaarde om deze stroom van goederen en diensten een vruchtbare voedingsbodem te bieden. De Europese unie, met zijn vrijwel volledig verdwenen handelsbelemmeringen, voorziet in deze behoefte. Voortzetting van Nederlandse deelname aan de Europese Unie staat dan ook buiten discussie.

- 213 In de afgelopen decennia, en met name sinds de ondertekening van het Verdrag van Maastricht, is de focus van de Europese Unie aanmerkelijk verbreed. Verdere optimalisering van de interne markt is tegenwoordig slechts één van de drie pijlers van de unie, naast de tweede pijler (het Gemeenschappelijk Buitenlands en Veiligheidsbeleid) en de derde pijler (Justitie en Binnenlandse Zaken).
- 214 Hoewel de bevoegdheden van de unie in de laatste twee pijlers zeer beperkt zijn ligt een uitbreiding in het verschiet. Deze uitbreiding zou dan zeker gepaard gaan met invoering van besluitvorming per (gekwalificeerde) meerderheid, een procedure die tot op heden slechts in de eerste pijler gehanteerd wordt. De noodzaak van een dergelijke institutionele wijziging zou nog eens benadrukt worden door de aanstaande toetreding van enkele Midden- en Oost-Europese landen. Gevreesd wordt dat een toename van het aantal lidstaten tot boven de twintig de besluitvorming in de unie volledig zou verlammen als niet wordt afgestapt van besluitvorming op basis van unanimitéit.
- 215 Het gevaar van een dreigende verlamming van de Europese besluitvorming is reëel, maar de invoering van besluitvorming per (gekwalificeerde) meerderheid in de tweede en derde pijler is geen aantrekkelijk alternatief. Daarmee ontstaat immers het risico dat besluiten worden genomen die niet overeenkomen met de opvattingen van de bevolking in een bepaald land. Zeker binnen een continent als Europa, waar de maatschappelijke en culturele verschillen tussen de lidstaten aanzienlijk zijn, is het allerminst ondenkbaar dat de kleinere lidstaten overstemd zullen worden door de grotere.
- 216 Een supranationalisering in de tweede en derde pijler is bovendien niet noodzakelijk om de vruchten van een Europese samenwerking te kunnen blijven plukken. De mogelijkheid om intergouvernementele afspraken te maken bestaat natuurlijk altijd, en ook de interne markt heeft bewezen te kunnen werken zonder supranationalisering van het buitenlands- en veiligheidsbeleid. Hetzelfde geldt voor beleid op het gebied van justitie en binnenlandse zaken.
- 217 Voor sommige deelonderwerpen uit de tweede en derde pijler is het echter wel van belang om tot een Europees beleid te komen. Met name de vraag of van grensoverschrijdende effecten sprake is, is daarbij van belang. Een evident voorbeeld is het milieubeleid. Op dergelijke gebieden dient tot supranationale samenwerking te worden overgegaan.
- 218 De op handen zijnde invoering van de Europese munt en het vrije verkeer van personen komt te vroeg en is om die reden ongewenst. Voor beide projecten geldt dat zij zeer grote *spin-off*-effecten naar andere beleidsterreinen zullen hebben, terwijl op die gebieden van convergentie nog lang geen sprake is.
- 219 Zo noopt een gemeenschappelijke munt tot een strikt stabiliteitspact, hetgeen de mogelijkheden voor nationale overheden om de economische ontwikkeling met fiscale of monetaire maatregelen te sturen sterk verkleint. Het vrije verkeer van personen maakt een gemeenschappelijk migratie- en asielbeleid noodzakelijk en maakt ook een uitbreiding van de

bevoegdheden van Europol welhaast onontkoombaar.

- 220 De potentiële kosten van verlies van beleidsautonomie op deze en andere terreinen maakt dat ten aanzien van de gemeenschappelijke munt voorlopig beter kan worden volstaan met het stelsel van vaste wisselkoersen en dat uitbreiding van het vrije verkeer van personen voorlopig niet zou moeten plaatsvinden.
- 221 Toetreding tot de unie van Midden- en Oost-Europese landen is in principe geen probleem. Het zou tegemoet komen aan de wens om de vrije markt uit te breiden. Wel zullen eerst de geldverslindende landbouwsubsidies en structuurfondsen drastisch hervormd en liefst afgeschaft moeten worden. Toetreding van de minder ontwikkelde Midden- en Oost-Europese landen zou anders zeer grote financiële consequenties voor de bestaande lidstaten kunnen hebben.
- 222 Zolang deze subsidies en fondsen nog bestaan zal over toetreding van nieuwe lidstaten steeds moeten worden besloten op basis van een kosten-baten-afweging voor de bestaande lidstaten. Alleen indien de balans positief uitvalt kan toetreding plaatsvinden.
- 223 Met landen die (nog) niet kunnen of willen toetreden zou de unie vrijhandelsverdragen moeten aangaan. De winsten die hier voor het betreffende land uit voortvloeien kunnen worden gebruikt om de achterstand ten opzichte van de bestaande lidstaten te verkleinen, en zodoende een volwaardig lidmaatschap dichterbij te brengen. Zij zullen hun toetreding zelf moeten bevechten. Voor ontwikkelingshulp aan deze landen, onder andere in de vorm van structuurfondsen, dienen dezelfde eisen te gelden als voor niet-Europese landen.

JOVD Algemeen Secretariaat
Herengracht 38a
2511 EJ Den Haag
070.3622433 (tel)
070.3617304 (fax)
jovd@worldaccess.nl